อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูวิสุทธิคุณาธาร (สังข ติสฺโส ป.ธ. ๕)

เจ้าอาวาสวัดพระยายัง พระนคร

๓ เมษายน ๒๕๑๔

พระยารัตนภักดีและคุณหญิง

ร่วมกับ

พล.ต. ต.กริช ปัจฉิมสวัสดิ์

พิมพ์แจกเป็นอภินันทนาการ

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูวิสุทธิคุณาธาร (สังข ติสฺโส ป.ธ. ๕)

เจ้าอาวาสวัดพระยายัง พระนคร

๓ เมษายน ๒๕๑๔

ชาตะ ๓๐ กรกฎาคม ๒๔๔๑

มรณะ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๒

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔

สารบาญ

		หน้า
คำนำ		
คติธรรม	*สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสน)*	๑
คติพจน์	*พระธรรมดิลก ทองดำ (ป.ธ. ๗)*	๒
แก้วส่องดูเหตุผล	*สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์)*	๓
ประวัติพระครูวิสุทธิคุณาธาร		๔
ประวัติวัดพระยายัง		๑๒
อาตัปปธรรมเทศนา	*พระธรรมบัญญาจารย์ (จับ ป.ธ. ๙)*	๑๗
จตุรงคธรรมกถา	*พระพรหมมุนี (วิน ป.ธ. ๙)*	๒๒
เตรียมตัวก่อนตาย	*พระราชสิทธิมุนี (โชดก ป.ธ. ๙)*	๒๘
จูฬกรรมวิภังคสูตร	*พระยารัตนภักดี*	๔๗
หลวงปู่ครับ	*ประจวบ ลางคุลานนท์*	๔๙
รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม		๕๓
รายนามผู้บริจาค		๕๕

คำนำ

กรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง ได้ตกลงกันว่าสมควรจะจัดพิมพ์หนังสือขึ้นสัก ๑ เล่ม เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงาน ในสมัยที่ท่านพระครูยังมีชีวิตอยู่ เคยเขียนและจัดพิมพ์หนังสือไว้หลายเล่มด้วยกัน เช่น ตำราเกี่ยวกับโหราศาสตร์ วิธีสะเดาะพระเคราะห์ด้วยตนเอง และหนังสือเกี่ยวกับการทำวัตรสวดมนต์เช้า-เย็น เป็นต้น กรรมการเห็นว่าสมควรจะให้เป็นผลงานของท่านขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ในงานนี้ควรพิมพ์แต่เฉพาะที่เป็นคติพจน์, คติธรรม หรือธรรมบรรยาย โดยติดต่อขอจากท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ท่านพระครูเคารพนับถือ และได้ตกลงตามนั้น บรรดาท่านเหล่านั้นก็ได้มีเมตตากรุณาให้เรื่องมาพิมพ์ด้วยความยินดี จึงรวบรวมพิมพ์ขึ้น โดยพิมพ์ขนาด ๘ หน้ายก จำนวนปกอ่อน ๒๙๕๐ เล่ม และปกแข็ง ๕๐ เล่ม รวมทั้งหมด ๓๐๐๐ เล่ม สิ้นเงินค่าพิมพ์ ๘,๖๓๕ บาท ๐๐ สตางค์ และการพิมพ์สำเร็จได้ด้วยมีท่านผู้ใจบุญออกทุนทรัพย์เป็นค่าพิมพ์ คือ พระยารัตนภักดีและคุณหญิง จึงขอขอบพระคุณสำหรับท่านที่ออกทุนทรัพย์เป็นค่าพิมพ์และท่านที่ให้เรื่องมาพิมพ์ และขออนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้ หากท่านพระครูหยั่งทราบด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ดี คงจะยินดีอนุโมทนาสาธุเช่นเดียวกัน หวังว่าหนังสือเล่มนี้จักเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านไม่มากก็น้อย

อนึ่ง งานพระราชทานเพลิงเกิดมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ บางท่านเห็นว่าควรจะเผาที่วัดพระยายัง โดยสร้างเมรุขึ้นใหม่เผาเฉพาะตัวท่าน บางท่านเห็นว่าควรจะเช่าเมรุสำเร็จรูปจากที่อื่นมาประกอบขึ้นที่วัดพระยายัง และบางท่านเห็นว่าควรจะเผาที่วัดเทพศิรินทร์ฯ จึงได้นำเรื่องนี้ขึ้นกราบเรียนท่านเจ้าคณะอำเภอดุสิต (ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี วิน ป.ธ. ๙) วัดราชผาติการาม ว่าจะควรมิควรประการใด ได้รับความเห็น "ควรจะเผาที่วัดพระยายังนี่แหละ ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เหมาะสมดีเสียอีก เพราะเมรุแห่งนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยที่ท่าน

เป็นเจ้าอาวาส ท่านพระครูได้เป็นผู้คิดออกแบบแปลน, ควบคุมการก่อสร้างด้วยตัวท่านเอง เมื่อตัวเมรุหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเมรุไม่ดีไม่งาม, ปรักหักพัง ก็ซ่อมสร้างเสียให้ดีขึ้น” กรรมการโดยเฉพาะทางวัดพระยายังจึงได้ปฏิบัติตามคำแนะนำนั้น โดยได้จัดการเทพื้นคอนกรีตตลอดบริเวณเมรุ สร้างเพิงหน้าเมรุใช้เสาเหล็กท่อแป๊ปโครงหลังคาเหล็ก, มุงสังกะสีและทาสีเมรุ และสิ่งเกี่ยวข้องกับเมรุเป็นบางส่วน คิดดูอีกทีก็เหมาะสมเข้าทีดี ในข้อที่ว่า ท่านสร้างเมรุเองใช้ทุนทรัพย์ที่เก็บรวบรวมไว้ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่มาซ่อมสร้าง คือสร้างเองซ่อมเองและเผาตัวท่านเอง

ขอกุศลผลบุญอันเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจจากท่านที่เคารพนับถือ ตลอดจนท่านที่ร่วมสละทุนทรัพย์เครื่องไทยธรรม อุทิศถวายนี้ จงอำนวยอิฐวิบูลย์มนูญผลแด่ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ตามคติวิสัยในสัมปรายภพโดยสมบูรณ์.

ศิษยานุศิษย์

คติธรรม

ของ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (วาสน)

วัดราชบพิธ

ทำความดี ไว้เถิด บังเกิดผล
จะนำคน ดีอีกหลาย ให้อุปถัมภ์
มัวร้องแรก แหกกระเฌอ เสนอคำ
แต่ไม่ทำ ดีให้เด่น เขาเห็นใจ
นิสัยคน สนใจ ในความดี
ทราบว่าหน แห่งมี อยู่ที่ไหน
มักเกรียวกรู ชูช่วย ไปอวยชัย
จะยากเข็ญ อย่างไร ไม่ระอา
เหมือนแร่ทอง เงินเม็ด เพชรพลอยสี
เป็นของดี มีสมบูรณ์ ในคุณค่า
พอคนรู้ อยู่ที่ไหน ต่างไขว่คว้า
เข้าค้นหา ป่าฉาย กลายเป็นเมือง
ขอให้สร้าง ความดี จนดีเด่น
เมื่อเขาเห็น ดีจริง ดียิ่งเพื่อง
ดีจากนอก ถึงใน ให้รุ่งเรือง
แบบทองเหลือง ชุบทอง เขามองเมิน
มิต้องเที่ยว โฆษณา หาผู้พึ่ง
ดีจะหึ่ง เสียงเปิก ดีเกริกเกริ่น
ดีจะนำ ดีมา ยิ่งกว่าเชิญ
ดังดีเดิน มาพบดี ร่วมศรีศักดิ์.

คติพจน์

รู้ไว้ใช่ว่า ใส่บ่าแบกหาม

๑. *ผู้เห็นแก้วว่าเป็นกระจก, เห็นกระจกว่าเป็นแก้ว*

อ่านตัวไม่ออก บอกตัวไม่ได้ ใช้ตัวไม่เป็น

๒. *ผู้เห็นแก้วว่าเป็นแก้ว, เห็นกระจกว่าเป็นกระจก*

อ่านตัวออก บอกตัวได้ ใช้ตัวเป็น

พระธรรมดิลก

วัดบรมนิวาส พระนคร

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

แก้วส่องดูเหตุผล

๑. เมื่อเรามีจิตหยาบหรือจิตประณีตก่อนตายแล้ว จิตหยาบหรือจิตประณีตของเรานั่นเอง จะเป็นสมบัติติดตัวไปในโลกหน้า ดังนั้น เราจึงควรชำระจิตของตนให้ประณีตไว้เสียก่อนตาย ครั้นเราจากโลกนี้แล้ว จะได้มีจิตประณีตเป็นสมบัติติดตัวไป

๒. เมื่อท่านเป็นทั่งจงนิ่ง เมื่อท่านเป็นฆ้อนจงตีให้สุดแรง เหมือนเมื่อท่านเป็นผู้ฟังจงนิ่ง เมื่อท่านเป็นผู้พูดจงพูดให้ตรงจุด ดุจตีตะปูให้ตรงหัว เพราะคนที่น่าเบื่อคือคนที่พูดเมื่อเราต้องการให้เขาฟัง

๓. ผู้ประทุษร้ายคนอื่นแล้ว เมื่อผลร้ายกลับมาเล่นงานตนเข้า มักพูดกลบเกลื่อนเงื่อนงำว่าถูกเขาใส่ร้ายป้ายสี นี่คือคนเจ้าเล่ห์ ใช้ปากสะสมความชั่วไว้โดยทั่วคูณ

๔. ลักษณะของหัวหน้ามีอยู่ ๓ สถาน คือโทษเป็นคุณ ๑ คุณเป็นโทษ ๑ โทษคงเป็นโทษ คุณคงเป็นคุณ ๑ เมื่อใจของหัวหน้ามีอคติ โทษกลับเป็นคุณ แม้คุณก็กลายเป็นโทษ แต่เมื่อใจของหัวหน้ามียุติธรรม โทษคงเป็นโทษ คุณคงเป็นคุณ

๕. ความรู้เกิดแต่การเรียนเป็นชั้นปริยัติ มีคุณเท่ากับจานใส่อาหาร ความชำนิชำนาญเกิดแต่การกระทำเป็นชั้นปฏิบัติ มีคุณเท่ากับกินอาหารในจาน ความอิ่มเกิดแต่การกินอาหารเป็นชั้นปฏิเวธ มีคุณให้ความสุขชื่นบานสราญรมย์ ดังนั้น นักศึกษาจงอย่าเห็นแต่ปริยัติเป็นสำคัญ จงถือปฏิบัติเป็นหัวใจจึงจะลุถึงปฏิเวธ คือผลที่ต้องประสงค์ในพระศาสนา

๖. กรรมดีและชั่วที่เราทำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาศัยอยู่ในชีวิตของเรา แต่ไม่เป็นส่วนของชีวิต เมื่อชีวิตแตกดับแล้วไม่แตกดับไปด้วย ยังคงเป็นส่วนของเรา เหมือนการอ่านหนังสือออก แม้นเราจะทำลายหนังสือเสีย การอ่านหนังสือออกก็คงเป็นของเรา ไม่ถูกทำลายไปด้วย

๗. คนมีสติครองตนตื่นตัวแล้ว เมื่อก้าวเดินก็เดินทีละก้าว มีความประพฤติดีเดินหน้า มีความรู้ดีเดินระวังหลัง ย่อมทิ้งเพื่อนผู้มัวหลับอยู่ไปไกล เหมือนม้าฝีเท้าเร็วทิ้งม้าฝีเท้าช้าไปไกลลิบ.

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์

วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน พระนคร

ประวัติพระครูวิสุทธิคุณาธาร

พระครูวิสุทธิคุณาธาร นามเดิม สังข์ นาถะรัตน์ บิดาชื่อนายกา มารดาชื่อนางทองอินทร์ เกิดเมื่อวันเสาร์ เวลาเที่ยง เดือน ๙ ปีจอ ตรงกับวันที่ ๓๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ที่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า จังหวัดขอนแก่น

พระครูวิสุทธิคุณาธาร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา คือ

๑. หลวงพ่อแดง	นาถะรัตน์	
๒. พระครูวิสุทธิคุณาธาร	(สังข์ นาถะรัตน์)	
๓. นางพันธ์	นาถะรัตน์	
๔. นางผัน	สุวรรณศักดิ์	(ถึงแก่กรรมแล้ว)
๕. ด.ช. –	นาถะรัตน์	(ถึงแก่กรรมเมื่อเยาว์)
๖. พระครูธรรมธร	(สาธร นาถะรัตน์)	
๗. นางกลิ้ง	ผางจันดา	
๘. ด.ญ. ก้าน	นาถะรัตน์	(ถึงแก่กรรมแล้ว)

พระครูวิสุทธิคุณาธาร เมื่อเยาว์วัย ได้เข้าเรียนหนังสือไทย ในสำนักท่านพระครูพิศาลอรัญญเขตร (บุญมี) วัดกลาง เมืองเก่า เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่าสามารถเรียนรู้อักษรสมัย อ่านได้เขียนได้ถูกต้องดี มีความรู้ดีทางคณิตศาสตร์ เรียนอยู่ไม่นานก็จบชั้นการเรียนในสำนักนั้นใน สมัยนั้น พระครูวิสุทธิคุณาธาร มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง สามารถในการฝึกม้า ขี่ม้า ได้เป็นอย่างดีเป็นพิเศษ เมื่ออายุครบเกณฑ์คัดเลือกทหาร ได้รับการคัดเลือกเป็นทหารบก เหล่าทหารม้า จังหวัดทหารบกอุดร เมื่อรับราชการทหารครบกำหนดแล้วได้ออกจากราชการทหาร กลับมาอยู่บ้านเดิมช่วยบิดามารดาประกอบการอาชีพทำนาและค้าขาย

เมื่ออายุได้ ๒๒ ปี ได้อุปสมบทที่วัดกลาง เมืองเก่า ขอนแก่น ท่านพระครูพิศาลอรัญญเขตร เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น เป็นพระอุปัชฌาย์ และได้อยู่ที่วัดกลางนั้น เจ้าคณะจังหวัดพระอุปัชฌาย์ ได้มอบให้ทำหน้าที่เลขานุการของท่าน จึงได้มีโอกาสติดตามเจ้าคณะจังหวัดไปตรวจราชการฝ่ายสงฆ์ในหลายตำบล หลายอำเภอ มีโอกาสได้รู้ได้เห็นและเข้าใจกิจการฝ่ายการคณะสงฆ์พอสมควร

ได้จำพรรษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์ ๑ พรรษา พระอุปัชฌาย์จึงส่งเข้ามาเรียนนักธรรมและบาลีที่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ มีพระอธิการศรี เจ้าคณะตำบลสำราญ อำเภอเมืองขอนแก่น เป็นหัวหน้า พร้อมกับสามเณรอีก ๒ รูป คือสามเณรสาน บ้านหนองหลุบ อำเภอเมืองขอนแก่น ๑ และสามเณรอาจ (ปัจจุบัน อดีตพระพิมลธรรม หรือหลวงพ่ออาสภเถระ วัดมหาธาตุ พระนคร) บ้านต้น อำเภอเมืองขอนแก่น ๑

ในสมัย พ.ศ. ๒๔๖๓ นั้น ยังไม่มีทางรถไฟจากกรุงเทพ ฯ ถึงขอนแก่น มีถึงเพียงนครราชสีมาเท่านั้น จากขอนแก่นมายังนครราชสีมา ต้องมาด้วยเกวียนหรือเดินด้วยเท้า คณะพระอธิการศรีเดินทางจากขอนแก่นด้วยเท้ามาพักที่บ้านต้น ๑ คืนเพื่ออำลาญาติโยม แล้วเดินทางจากบ้านต้นมาแวะพักที่เมืองชนบท พระสังข์ ติสโส ได้ชักชวนเพื่อนที่เมืองชนบท คือพระเขียว (ปัจจุบัน เจ้าคุณพระมุนีวรานุวัตร วัดศรีบุญเรือง เมืองชนบท) พระสาลี (ต่อมาเป็นพระครูนิเทศก์ธรรมสาร วัดบึงแก้ว เมืองชนบท ได้ถึงแก่มรณภาพแล้ว) พระมณี (ต่อมาเป็นเปรียญ ๓ ประโยค อยู่วัดกุดโง้ง เมืองชนบท ได้ถึงแก่มรณภาพแล้ว) ร่วมเดินทางมาด้วย ออกจากเมืองชนบทมุ่งสู่นครราชสีมา ได้พักรอนแรมตามวัดตามหมู่บ้านระยะทาง ในระหว่างกำลังเดินทางอยู่นั้น ได้พบกับผู้พิพากษา จังหวัดขอนแก่น ชื่อคุณเชีย ได้ย้ายจากจังหวัดขอนแก่นกลับกรุงเทพ ฯ เดินทางมาด้วยเกวียน ท่านผู้พิพากษาผู้นี้ ได้คุ้นเคยเคารพนับถือในท่านพระครูพิศาลอรัญญเขตร เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่นมาก่อนแล้ว เมื่อมาได้ทราบว่าท่านพระครูพิศาล ฯ ได้ส่งพระภิกษุสามเณรไปเรียนที่กรุงเทพ ฯ ก็มีความยินดีได้ถวายการต้อนรับเป็นอย่างดี อัฏฐบริขารของพระภิกษุสามเณรได้นำไปเก็บไว้ในเกวียน และได้ถวายอาหารบิณฑบาตเช้าเพลตลอดระยะเดินทางจนถึงนครราชสีมา แล้วจึงแยกจากท่านผู้พิพากษา และได้มาพบกับพระมหาพร พระมหามูล วัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่น ที่กำลังเดินทางมาเรียนที่กรุงเทพ ฯ อีกคณะหนึ่ง ได้พักแรมที่นครราชสีมา ๑ คืน จึงได้โดยสารรถไฟสู่กรุงเทพพระมหานคร

พระอธิการศรี หัวหน้าคณะ ได้นำมาพักที่วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค นางเลิ้ง) เพราะได้เคยรู้จักกับหลวงพ่อปานวัดสุนทรธรรมทานมาก่อน พระสังข์ ติสโส, พระสาลี, พระมณี ได้ที่พักวัดสุนทรธรรมทานนั้น พระเขียวได้ที่พักวัดบรมนิวาส ภายหลังได้ย้ายไปอยู่วัดนรนาถสุนทริการามพร้อมกับพระมหาจันทร์ (ปัจจุบันคือเจ้าคุณพระศรีจันทรคุณ) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ สามเณรสานสามเณรอาจ ได้ที่พักวัดชนะสงคราม ส่วนพระอธิการศรี ได้ออกไปจำพรรษาที่อำเภอหนองโดนจังหวัดสระบุรี

วัดสุนทรธรรมทานขึ้นสำนักเรียนวัดเบญจมบพิตร พระภิกษุสามเณรที่อยู่วัดสุนทรธรรมทาน ต้องเดินไปเรียนนักธรรมหรือบาลีที่วัดเบญจมบพิตร พระสังข์ ติสโส ก็ต้องเดินไปเรียนที่วัดเบญจมบพิตร เช่นเดียวกับพระภิกษุสามเณรอื่น ๆ อีกประการหนึ่ง คุณพระฉันทพาทไพเราะ บ้านอยู่ข้างวัดเครือวัลย์ ธนบุรี ได้มารู้จักกับพระสังข์ ติสโส แล้วเกิดความเลื่อมใสและชอบพอกันมาก ได้ขอปวารณาเป็นผู้อุปัฏฐากและอาราธนาให้ไปอยู่ที่วัดเครือวัลย์ ซึ่งมีสำนักธรรมและบาลีอยู่ในวัดนั้น พระสังข์ ติสโส เห็นเป็นโอกาสดีที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนนักธรรมและบาลีโดยสดวกสมความตั้งใจแต่ดั้งเดิม จึงได้ตกลงรับนิมนต์ของคุณพระผู้เป็นอุปัฏฐากเพื่อเป็นการฉลองศรัทธาอีกด้วย แต่เนื่องจากวัดเครือวัลย์เป็นวัดธรรมยุติกนิกาย ส่วนพระสังข์ ติสโส เป็นพระภิกษุในสังกัดคณะมหานิกาย จึงจำเป็นต้องทำญัตติใหม่ (บวชใหม่) ให้เป็นพระภิกษุในสังกัดคณะธรรมยุติกนิกาย เมื่อวันที่ ๑ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ โดยท่านพระครูธรรมสารวิจิตร (อ่อน) วัดมัชฌันติการาม (วัดน้อย บางเขน) เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระครูธรรมสารโสภณ (ห่วง) วัดเครือวัลย์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ญัตติเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้ย้ายจากวัดสุนทรธรรมทาน ไปอยู่วัดเครือวัลย์วรวิหาร พระอารามหลวง อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ขณะนั้นพระสังข์ ติสโส อายุได้ ๒๔ ปี จำพรรษาอยู่วัดเครือวัลย์ได้ ๔ พรรษา แล้วได้ย้ายมาอยู่วัดพระยายัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘

คุณยายขำ นุตกุล บ้านอยู่ข้างวัดมหาพฤฒาราม (วัดตะเคียน) พระนคร ๑, คุณยายเปี่ยม ฉันทนิมิ บ้านอยู่ซอยศรีสรราช ถนนเพชรบุรี พระนคร ๑ คุณยาย ๒ ท่านที่กล่าวมานี้ เป็นอุปัฏฐากวัดพระยายัง ได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร แล้วเกิดความเลื่อมใสในตัวท่าน ได้เพียรพยายามอาราธนาให้มาอยู่ที่วัดพระยายัง เพื่อได้ช่วยสอนนักธรรมแก่พระภิกษุสามเณรในวัด อีกประการหนึ่ง ในสมัยนั้นยังไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนทุกวันนี้ การข้ามฟากไปมาต้องอาศัยเรือจ้างเรือแจวกันทั้งนั้น ญาติพี่น้องของท่านพระครูฯ เป็นคนต่างจังหวัดและหมู่เพื่อนที่อยู่ฝั่งพระนครก็มีมาก จะไปมาหาสู่เยี่ยมเยือนกันแต่ละครั้งก็ยากไม่สดวก บางคนไม่ยอมนั่งเรือจ้างเรือแจวข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยาเพราะความกลัวความไม่เคยก็มี ท่านพระครูฯ เห็นความจำเป็นดังกล่าวมานี้จึงได้ตกลงรับการนิมนต์ของคุณยายทั้ง ๒ ท่านนั้น แล้วก็ย้ายจากวัดเครือวัลย์ มาอยู่วัดพระยายัง และอยู่จนกระทั่งวาระสุดท้ายของอายุ คืนวันที่ ๑๑ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ในสมัยเมื่อท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ยังอยู่วัดเครือวัลย์นั้น ที่สำนักเรียนวัดมหาธาตุพระนคร ได้ขึ้นชื่อลือนามในการสอนการเรียนบาลีไวยากรณ์ ผู้เรียนจบหลักสูตรบาลีไวยากรณ์จากสำนักเรียนวัดมหาธาตุ ได้รับความเชื่อถือเกียรตินิยมมาก มีพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดผู้ประสงค์จะ

เรียนบาลีไวยากรณ์ ทั้งวัดราษฎร์ ทั้งวัดหลวง ทั้งที่มีสำนักเรียนในวัดของตนเองหรือไม่มีก็ตาม ที่อยู่ใกล้กับวัดมหาธาตุหรืออยู่ห่างออกไปบ้าง ต่างพากันมาขอสมัครเรียนบาลีไวยากรณ์ที่สำนักเรียนวัดมหาธาตุเป็นจำนวนมาก ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ก็ได้ข้ามฟากไปสมัครเรียนบาลีไวยากรณ์ที่สำนักเรียนวัดมหาธาตุ เรียนจนจบหลักสูตรของสำนักเรียนนี้

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เมื่อมาอยู่วัดพระยายัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น ยังไม่ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครู ยังไม่ได้เป็นเปรียญ คงเป็นเพียงพระสังข์ ติสโส แต่เรียนรู้สอบไล่ได้จบหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ และนักธรรมชั้นโท เมื่อมาอยู่วัดพระยายังแล้ว ได้ทำหน้าที่สอนนักธรรมชั้นตรี กับสอนบาลีไวยากรณ์ แก่พระภิกษุสามเณร ใช้สุตาทิศนศาลาเป็นโรงเรียน เป็นครูสอนอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงมอบหน้าที่สอนนักธรรมชั้นตรีให้กับพระมหาแก้ว ส่วนบาลีไวยากรณ์ มอบให้สามเณรเสริมเป็นผู้สอน ส่วนพระสังข์ ติสโส (ขณะนั้นเป็นเปรียญ ๓ ประโยคแล้ว) ได้สอนธรรมบท สอนอยู่กุฏิของท่านเอง สอน ๒ เวลา คือเวลาก่อนเพล และเวลาหลังทำวัตรเย็นในอุโบสถแล้ว สอนอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงได้มอบหมายให้พระมหาแก้วสอนแทน ส่วนนักธรรมชั้นตรีมอบให้พระมหาเสริม สอนแทนพระมหาแก้ว

ภายหลังปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วไม่นานเท่าใดนัก พระมหาแก้วผู้สอนธรรมบทก็ดี พระมหาเสริมผู้สอนบาลีไวยากรณ์และนักธรรมตรีก็ดี ต่างก็มีภาระกิจเกี่ยวกับการเล่าเรียนของตนเองบ้าง เกี่ยวกับกิจการพระศาสนาอย่างอื่นอีกบ้าง การสอนไม่เป็นไปโดยสม่ำเสมอ มีการหยุดเรียนบ่อย ๆ และบางครั้งก็หยุดเป็นเวลาหลายวัน ทำให้การเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรในวัดไม่เป็นไปตามปกติเท่าที่ควร อีกประการหนึ่ง สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสสเถระ) วัดบรมนิวาส เมื่อท่านมานั่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชนาคที่วัดพระยายัง ได้ปรารภกับพระมหาสังข์ ติสโส เจ้าอาวาสวัดพระยายังว่า วัดพระยายัง มีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก ถ้าได้ไปเรียนนักธรรมหรือบาลีไวยากรณ์รวมกับวัดบรมนิวาสซึ่งมีนักเรียนมาก ก็จะทำให้นักเรียนไม่หงอยเหงา การเรียนก็จะได้ผลดี เป็นเพียงการฝากเรียนเท่านั้น ส่วนการส่งบัญชีนักธรรมหรือเปรียญเข้าสอบไล่ในสนามหลวง ก็ให้ส่งไปในนามสำนักเรียนวัดราชบพิธไปตามเดิม (วัดพระยายัง ขึ้นสำนักเรียนวัดราชบพิธ มาตั้งแต่เดิมและยังขึ้นอยู่จนถึงทุกวันนี้) นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมา พระภิกษุสามเณรวัดพระยายัง ก็ไปเรียนนักธรรมหรือบาลีที่วัดบรมนิวาสมาจนถึงทุกวันนี้ แม้แต่การเรียนธรรมบทก็ได้ไปเรียนที่วัดบรมนิวาสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นต้นมาเหมือนกัน เมื่อพระภิกษุสามเณรวัดพระยายัง ไปเรียนนักธรรม เรียนบาลี เรียนธรรมบท ที่วัดบรมนิวาสแล้ว การสอนนักธรรม สอนบาลี สอนธรรมบท ในวัดพระยายังก็เป็น

อันล้มเลิกไปจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ถึงกระนั้นในฤดูเข้าพรรษาจนถึงใกล้สอบไล่ในสนามหลวง พระมหาสังข์ ติสโส เจ้าอาวาส ก็ให้พระภิกษุสามเณรในวัดที่ไปเรียนธรรมบทวัดบรมนิวาส มาทำการทดสอบที่กุฏิของท่านทุกคืนมิได้ขาด (เว้นวันโกน, วันพระ) ท่านปฏิบัติอยู่อย่างนี้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๑ จึงได้หยุด

การศึกษาเล่าเรียน ฯลฯ

สอบนักธรรมชั้นตรี ได้ พ.ศ. ๒๔๖๓

,, ชั้นโท ได้ พ.ศ. ๒๔๖๕

,, ชั้นเอก ได้ พ.ศ. ๒๔๗๖

สอบเปรียญ ๓ ประโยค ได้ พ.ศ. ๒๔๖๘

,, ๔ ,, ได้ พ.ศ. ๒๔๗๓

,, ๕ ,, ได้ พ.ศ. ๒๔๗๔

ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑

ได้รับสมณศักดิ์เป็นที่ พระครูวิสุทธิคุณาธาร ชั้นโทพิเศษ จ.ป.ร. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑

หน้าที่การงาน

สอนนักธรรมชั้นตรี แต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐

สอนบาลีไวยากรณ์ แต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐

สอนธรรมบท แต่ พ.ศ. ๒๔๖๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๔

ทำการทดสอบธรรมบท แต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๑

เป็นเจ้าคณะตำบลดุสิต พ.ศ. ๒๔๘๘

เป็นกรรมการสนามหลวงตรวจข้อสอบนักธรรมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๒

,, ,, ข้อสอบบาลีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๒

การพัฒนาวัดพระยายัง

พระครูวิสุทธิคุณาธาร เมื่อครั้งยังเป็นพระมหาสังข์ ติสโส ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ นับแต่ได้เป็นเจ้าอาวาสแล้ว ได้พัฒนาวัดพระยายังให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีขึ้นเป็นลำดับ เช่น พัฒนาพระภิกษุสามเณร, พัฒนาการศึกษา, พัฒนาศิษย์วัด, พัฒนาเสนาสนะและพัฒนาสังฆภัณฑ์ โดยได้จัดหาหนังสือแบบเรียนหลักสูตรนักธรรมตรี, โท, เอก หลักสูตรบาลีไวยากรณ์, ธรรมบท ให้ครบสำหรับห้องหนังสือสงฆ์วัดพระยายัง และให้รางวัลแก่พระภิกษุสามเณรผู้เรียนดี ช่วยจัดหาหนังสือแบบเรียนให้นักเรียนผู้ขาดแคลน

ได้ทำพื้นและผนังหินขัดอุโบสถ, ซ่อมแซมอาสนะสงฆ์ในอุโบสถ, ซ่อมพระประธานในอุโบสถ, ซ่อมหอระฆัง, ซ่อมสุตาทิศนศาลา, และซ่อมกุฏิตึก ๑ หลัง, ซ่อมรั้วกำแพงคณะใน, สร้างกุฏิไม้ ๒ ชั้น ๔ ห้อง, ๓ ห้อง ๑ หลัง, ๒ ห้องอีก ๑ หลัง, สร้างกุฏิตึก ๒ ชั้น ๒ ห้อง ๑ หลัง, สร้างเมรุและเตาเผาศพแบบระบายความร้อนด้วยอากาศ, สร้างสุสานสำหรับเก็บศพ ๒ หลัง, สร้างถนนคอนกรีตภายในวัด, สร้างรั้วตาข่ายเสาเหล็กรอบบริเวณเขตพุทธาวาสและเมรุ

ได้แต่งตั้งพระภิกษุเป็นภัณฑาคาริก ผู้เก็บรักษาดูแลสังฆภัณฑ์ของสงฆ์, ซ่อมแซมสังฆภัณฑ์ที่ชำรุดทรุดโทรมให้ใช้การได้, ขวนขวายจัดหาสังฆภัณฑ์มาเพิ่มเติมให้กับวัด คอยเอาใจใส่ดูแลมิให้สูญหาย สำหรับกิจการด้านป่าช้าของวัด ได้ขวนขวายจัดหาของใช้ให้เพียงพออยู่เสมอเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อความสดวกสบายของเจ้าภาพศพ

นอกจากการพัฒนาวัดพระยายังดังกล่าวพอสังเขปแล้ว ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ได้จัดหาพระประธานขนาดหน้าตักศอกคืบและระฆัง นำไปมอบให้กับวัดในต่างจังหวัดซึ่งทางวัดนั้น ๆ ได้ใช้และมีอยู่จนทุกวันนี้ คือ

พระประธาน	๑	องค์ระฆัง	๑	ลูก	มอบให้	วัดกลาง เมืองเก่า ขอนแก่น	อ.เมือง	จ.ขอนแก่น
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดหนองแวง ,,	,,	,,
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดบ้านดอนบม	อ. เมือง	จ. ขอนแก่น
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดบ้านตูม	,,	,,
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดบ้านโนนทัน	,,	,,
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดบ้านหนองกุง	,,	,,
,,	๑	,,	๑	,,	,,	วัดบ้านหว้า	,,	,,

พระประธาน ๑ องค์ระฆัง ๑ ลูก มอบให้วัดบ้านเหล่าโพนทอง อ. เมือง จ. ขอนแก่น

,,	๑	,,	๑ ,,	,, วัดบ้านเหล่านาดี	,,	,,
,,	๑	,,	๑ ,,	,, วัดบ้านสะอาด	,,	,,
,,	๑	,,	๑ ,,	,, วัดหนองวัด	,,	,,
,,	๑	,,	๑ ,,	,, วัดบ้านศีลา	,,	,,
,,	๑	,,	๑ ,,	,, วัดบ้านโกทา	,,	,,

,, ๑ องค์ มอบให้ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น

,, ๑ ,, ,, ที่ว่าการอำเภอเมืองขอนแก่น

นอกจากได้ขวนขวายจัดหาพระประธานและระฆัง นำไปมอบให้กับจังหวัดดังกล่าวแล้ว ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ยังได้ร่วมมือร่วมใจกับท่านพระครูนพีสี ฯ ก่อสร้างพระเจ้าเปิดโลกและถ้ำพระไว้ที่วัดตำหนัก นครนายก น้ำตกสาริกา มีปรากฎอยู่จนทุกวันนี้อีกด้วย

พระครูวิสุทธิคุณาธาร พัฒนาวัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ท่านได้รับหนังสือขอความอุปถัมภ์ให้เป็นประธานหาทุนและก่อสร้างอุโบสถวัดหนองแวง เมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากหลวงปู่ท่านพระ-ครูปลัดบุษบาอดีตเจ้าอาวาส ดังนั้นการจัดหาทุนจึงได้เริ่มขึ้นด้วยการทอดกฐิน – ผ้าป่าสามัคคีกรุงเทพฯ – ขอนแก่น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ นั้น ด้วยการบอกบุญกับบรรดาพุทธศาสนิกชน ท่านผู้คุ้นเคยเคารพนับถือและบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย และได้กระทำในปีต่อมาติดต่อกันอีกหลายปี จนได้ทุนก่อสร้างสำเร็จ การทอดกฐิน – ผ้าป่าสามัคคีกรุงเทพ ฯ – ขอนแก่น นั้น ได้จัดให้มีกรรมการทั้งฝ่ายกรุงเทพ ฯ และขอนแก่น เป็นผู้ดำเนินการ

การก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ ได้วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๓ เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้ก่อสร้างติดต่อกันมาหลายปี แต่ละปีทำตามกำลังทุนที่มีอยู่ และสร้างสำเร็จเรียบร้อยด้วยดีเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ สิ้นค่าก่อสร้างทั้งสิ้น จำนวน ๕๔๘,๗๗๕.๓๐ บาท อุโบสถหลังนี้ กว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๔ เมตร มีกำแพงแก้วกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๐ ยกพื้นสูง ๑ เมตร สร้างตามแบบ ค. ของกรมศิลปากร ทำการก่อสร้างด้วยการเทคอนกรีตเสริมเหล็กต้นเสา คาน ขื่อ เพดาน ดั้ง จันทันอกไก่ ไขลา ช่อฟ้า ใบระกา เชิงชาย และฝาผนังชั้นนอก นอกจากนั้นก่ออิฐถือปูน ได้สร้างพระ-ประธาน พระอัครสาวก และรูปเหมือนหลวงปู่พระครูปลัดบุษบา สำหรับอุโบสถอีกด้วย สิ้นเงินค่าก่อสร้าง จำนวน ๘๐,๐๐๐ บาท

นอกจากก่อสร้างอุโบสถ และพระประธาน พระอัครสาวก และรูปเหมือนแล้ว ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ยังได้จัดการซื้อที่ดินขยายเขตวัดและชักชวนทายกทายิกาผู้เลื่อมใสศรัทธาก่อสร้างกุฎิให้กับวัดหนองแวงอีกด้วย เดิมวัดหนองแวง มีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๑ งาน ๔๑ วา เมื่อท่านพระครูฯ ได้พัฒนาแล้ว มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๒๐ ไร่เศษ ได้ก่อสร้างกุฎิไม้เพิ่มขึ้นอีก จำนวน ๗ หลัง กุฎิตึกอีก ๑ หลัง เมรุและเตาเผาศพ ๑ หลัง ศาลาสำหรับการศพอีก ๑ หลัง

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ได้เริ่มอาพาธมาตั้งแต่เดือน มกราคม ๒๕๑๒ ด้วยการปวดบั้นเอวและท้องร่วงอย่างแรง หมอได้ทำการรักษาพยาบาลด้วยดี อาการป่วยได้ทุเลาลงเป็นลำดับ และเกือบจะหายเป็นปกติอยู่แล้ว พอมาถึงเดือน มีนาคม ๒๕๑๒ ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ไปด้วยกิจนิมนต์ที่วัดตำหนัก นครนายก กลับจากนครนายกไม่กี่วันก็กลับปวดบั้นเอวและทั่วสรรพางค์กาย ทั้งมีอาการจุกแน่นหน้าอกอีกด้วย หมอที่เคยรักษาได้พยายามรักษาจนสุดความสามารถ อาการป่วยค่อยทุเลาเบาบางลงบ้าง แต่พอมาถึงวันที่ ๑๒ เดือน เมษายน ๒๕๑๒ โรคเก่าได้กำเริบอีก และยังมีการขัดปัสสาวะเพิ่มเติมมาด้วย อาการได้ทรุดลง ได้เข้าพักรักษาในโรงพยาบาลสงฆ์ เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๑๒ อาการมีแต่ทรงกับทรุด นายแพทย์โรงพยาบาลสงฆ์ ได้ทำการตรวจทางเอ็กซเรย์ก็พบว่า ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เป็นโรคมะเร็งที่กระดูกสันหลังข้อที่อยู่ใกล้บั้นเอว นายแพทย์ได้ให้การรักษาเป็นอย่างดียิ่งจนสุดความสามารถ แต่ว่าองคาพยพสังขารไม่ยอมสามัคคีกัน พญามัจจุราชผู้ไม่เคยปราณีใคร ก็มาคร่าเอาชีวิตอันมีค่าของท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ไปให้ถึงแก่มรณะภาพเมื่อวันที่ ๑๑ เดือน พฤษภาคม ๒๕๑๒ เวลา ๑๐.๔๕ น. ในท่ามกลางของผู้ที่คุ้นเคยเคารพนับถือเพื่อนพรหมจารี ญาติมิตร และศิษยานุศิษย์ที่เฝ้าดูอาการป่วยอยู่ด้วยความโศกเศร้าและอาลัยยิ่ง ศิริรวมอายุได้ ๗๑ ปี ๙ เดือน ๑๒ วัน.

ประวัติวัดพระยายัง

วัดพระยายัง *เป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ริมคลองแสนแสบด้านทิศเหนือ เยื้องกับวัดบรมนิวาสราชวรวิหารพระอารามหลวง อยู่ใกล้ถนนพญานาคและทางรถไฟสายเหนือ ในเขตท้องที่ตำบลถนนเพชรบุรี อำเภอพญาไท จังหวัดพระนคร มีเนื้อที่ตั้งวัดเป็นเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส ๕ ไร่ มีที่ดินจัดผลประโยชน์ เป็นที่อยู่อาศัย ๑๘ ไร่ เป็นที่นา ๒๐๐ ไร่*

วัดพระยายัง จะสร้างเมื่อใด ค้นหาหลักฐานที่จดจารึกไว้ไม่พบ ได้ทราบจากการบอกเล่าจากท่านผู้เฒ่าผู้แก่ว่า วัดพระยายังนี้ สร้างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ผู้สร้างคือ พระยามหานิเวศนานุรักษ์ (ยัง รักตะประจิตต์) ท่านพระยาผู้นี้ เคยเป็นแม่ทัพได้ยกทัพไปตีหัวเมืองเขมร และกวาดต้อนครัวเขมร นำเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองแสนแสบซึ่งเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ *ตำบลบ้านครัวหรือบ้านแขกครัว* อยู่ใกล้กับวัดพระยายังทางด้านทิศตะวันออก ในเขตท้องที่เดียวกับวัดพระยายังนั้นเอง พระยามหานิเวศนานุรักษ์ ได้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตสร้างวัดขึ้น ๑ วัดคือ *วัดพระยายัง* นี้ (เมื่อสร้างวัดนั้น น่าจะไม่ได้ขอพระราชทานนามวัดหรือตั้งชื่อวัด ชาวบ้านที่อยู่ใกล้วัดหรือผู้รู้จักชื่อผู้สร้างวัด จึงพากันเรียกชื่อวัดว่า **วัดพระยายัง** ตามชื่อเดิมของผู้สร้าง) พระยามหานิเวศนานุรักษ์ เป็นคุณตาของพระพี่นางเธอ *พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี* ในเจ้าจอมมารดาสุดรัชกาลที่ ๕

เล่ากันมาว่า *สมเด็จพระมหาสมณะเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส* ได้ทรงพระดำริว่า วัดพระยายัง เป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็ก มีพระภิกษุสามเณรไม่มาก จะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้เจริญเหมือนวัดขนาดใหญ่เป็นการยาก ขณะนั้น วัดพระยายังนี้ได้ทรุดโทรมมาก หากรวบรวมมาขึ้นกับ*วัดบรมนิวาส*ก็จะเจริญขึ้น ง่ายต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ จึงทรงรับสั่งให้ขึ้นอยู่ในปกครองของวัดบรมนิวาส *เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิรินจันโท จันทร์)* เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร เมื่อครั้งยังเป็นเป็นพระญาณรักขิต โดยเป็นคณะหนึ่งของวัดบรมนิวาสเรียกว่า คณะพระยายัง ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ จึงได้จัดพระวัดบรมนิวาสให้มาอยู่วัดพระยายัง เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลตาม

พระประสงค์ของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้า ตามลำดับนี้ : -

รูปที่ ๑ ชื่อวันดี

รูปที่ ๒ ชื่อพระครูใบฎีกาเพ็ง (ต่อมาได้เป็นพระราชาคณะที่ พระปราจีนมุนี เจ้าคณะจังหวัดปราจีนบุรี)

รูปที่ ๓ ชื่อพระมหาศรีจันทร์ เป็นเปรียญ ๓ ประโยค (ต่อมาย้ายไปครองวัดนรนาถสุนทริการาม ได้เป็นพระราชาคณะที่ พระศรีจันทรคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดนรนาถ)

รูปที่ ๔ ชื่อพระมหาจันทร์ เป็นเปรียญ ๓ ประโยค (ต่อมาไปอยู่วัดศรีจันทร์ช่วยการคณะ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูพิศาลอรัญญเขต เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น)

สมัย*พระครูใบฎีกาเพ็ง* (รูปที่ ๒) เป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายังนั้น เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ให้พระครูสมุห์ใช้ ฐานานุกรมของท่าน ซึ่งเป็นผู้ถนัดจัดเจนในการก่อสร้างมาอยู่ด้วย กุฏิวัดพระยายังเป็นกุฏิไม้ มีศาลาอยู่ตรงกลาง มีชานโดยรอบเชื่อมกับกุฏิด้านทิศตะวันตก, ทิศเหนือ และด้านมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีอยู่ ๑ หลัง มีบันไดขึ้นลงด้านทิศใต้ ๑ บันได พระครูใบฎีกาเพ็ง จึงได้วางแผนผังใหม่รื้อถอนกุฏิสงฆ์ของเดิมทั้งหมด สร้างกุฏิสงฆ์เป็นตึกแบบเสาและฝาผนังก่ออิฐถือปูนขึ้นแทน โดยทุนของพระพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี เป็นจำนวนกุฏิ ๕ หลัง ซึ่งยังปรากฏอยู่กระทั่งบัดนี้ คือหมู่กุฏิสงฆ์คณะใน ส่วนศาลานั้นได้ย้ายไปปลูกไว้ ณ ที่บริเวณเมรุปัจจุบัน เรียกกันว่า *ศาลาแดง* เพราะทาสีแดงทั้งหลัง (ต่อมาสมัยพระครูวิสุทธิคุณาธาร เป็นเจ้าอาวาส ได้ย้ายศาลานี้มาปลูกไว้ ณ ที่เดิม เป็นศาลาการเปรียญ ในคณะในที่เห็นปรากฏอยู่ทุกวันนี้)

พระเจดีย์องค์ด้านใต้อุโบสถปัจจุบัน เดิมเป็นพระอุโบสถแต่ขนาดเล็ก ทั้งชำรุดทรุดโทรมมาก จะซ่อมแซมให้ดีและขนาดเท่าเดิมก็คับแคบ ไม่สะดวกแก่การประกอบกิจกรรมของสงฆ์ จึงได้สร้างอุโบสถ พระเจดีย์องค์นี้ ส่วนหลังเดิมก็รื้อถอนออกไป แต่องค์พระประธานเป็นพระก่อปั้นด้วยปูน จะชลอเลื่อนไปไว้ที่อุโบสถหลังที่สร้างใหม่ก็ไม่ได้ จะทำลายก็ไม่บังควร จึงได้สร้างพระเจดีย์ครอบไว้ พระเจดีย์องค์นี้ สร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมพระพุทธรูปที่สลักหักพังวางระเกะระกะอยู่ภายในอุโบสถ เพราะท่านให้ความเห็นว่า แม้จะสลักหักพังก็ไม่ควรทำลาย

ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯลฯ ทรงโปรดให้พระครูใบฎีกาเพ็ง ย้ายไปอยู่วัดมะกอกปราจีนบุรี เป็นเจ้าอาวาสวัดนั้น แทนอาจารย์ยิ้มเจ้าอาวาสซึ่งได้ลาสิกขาแล้ว และทรงแต่งตั้งให้เป็นผู้

ช่วยเจ้าคณะจังหวัดด้วย เจ้าคุณพระอุบาลีฯ จึงให้ *พระมหาศรีจันทร์* มาเป็นเจ้าคณะพระยายัง (รูปที่ ๓) แต่อยู่ไม่นาน ก็ให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม เจ้าคุณพระอุบาลีฯ จึงได้ส่ง *พระมหาจันทร์* (รูปที่ ๔) มาเป็นเจ้าคณะพระยายัง และในสมัยสมภารจันทร์นี้เอง ได้มีเรื่องยกวัดเกิดขึ้น คือพระพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ผู้ทรงรับช่วงเป็นเจ้าของวัดและทรงอุปถัมภ์บำรุงวัดพระยายัง ได้ทรงทราบจากที่มีการผนวกวัดพระยายังรวมเข้ากับวัดบรมนิวาส ทรงเสียพระทัยมากถึงกับทรงกันแสง พระนมจำต้องเข้าเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ ผู้ที่เคราะห์ร้ายมาก ก็คือ เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้ถูกพระพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ต่อว่าต่อขานหลายประการ และทรงให้เจ้าคุณอุบาลีฯ เรียกตัวพระภิกษุสามเณรที่ได้ส่งไปอยู่วัดพระยายัง กลับคืนให้หมด เจ้าคุณพระอุบาลีฯ จึงเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ โดยด่วน กราบทูลให้ทรงทราบความโดยตลอด สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ จึงทรงผ่อนปรนตามพระประสงค์ของพระพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ผู้ทรงเป็นเจ้าของวัด เจ้าคุณพระอุบาลีฯ จึงให้ประชุมสงฆ์วัดพระยายังและวัดบรมนิวาสรวมกัน เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้สงฆ์ทราบ แล้วได้ประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า พระภิกษุสามเณรที่ข้าฯ ส่งให้ไปอยู่วัดพระยายัง ถ้าใครยังนับถือข้าฯ ว่าข้าเป็น อุปัชฌาย อาจารย์ ให้ออกจากวัดพระยายังให้หมด มาอยู่ที่วัดบรมนิวาสนี้ สมภารจันทร์จึงได้ออกจากวัดพระยายังไปอยู่วัดบรมนิวาสพร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรทั้งหมดบรรดาที่เป็นศิษยานุศิษย์ เว้นแต่พระสมุห์ผันซึ่งเป็นพระเก่าแก่ที่เคยอยู่วัดพระยายังมาก่อน กับสามเณรบุญธรรม (เปรียญ) อีก ๑ รูป สาเหตุที่สามเณรบุญธรรมยังคงอยู่ที่วัดพระยายัง ก็เพราะว่าสามเณรรูปนี้ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ทรงมีศรัทธาจะจัดการอุปสมบทให้ ซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้อุปสมบทด้วยความอนุเคราะห์ของพระองค์ท่าน ในสมัยที่พระมหาแต้มเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง เป็นอันว่าในขณะนั้น วัดพระยายัง มีพระ ๑ รูป สามเณร ๑ รูป เท่านั้น นอกนั้นถูกเจ้าคุณพระอุบาลีฯ เรียกกลับวัดบรมนิวาสหมด แต่จะอย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็นห่วงใยในวัดวาอาราม เจ้าคุณพระอุบาลีฯ ยังได้บัญชาให้พระภิกษุสามเณรวัดบรมนิวาสไปจำวัด (อยู่เวร) ที่วัดพระยายังทุกคืน ๆ ละประมาณ ๔ รูป จนกระทั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ ทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาสมาประจำวัดพระยายัง จึงเลิกไป

ทางวัดราชบพิธ จึงส่ง*พระครูวิจารณ์ธุรกิจ* (พระมหาแต้ม) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง นับเป็นรูปที่ ๕ ในสมัยพระครูวิจารณ์ธุรกิจเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างกุฏิตึก ๒ ชั้น ๑ หลัง เสาก่ออิฐถือปูน โดยทุนทรัพย์ของคุณยายขำ นุตกุล ซึ่งยังปรากฏอยู่ถึงทุกวันนี้ พระครูวิจารณ์ธุรกิจเป็นเจ้าอาวาสอยู่ไม่นาน ทางวัดราชบพิธก็เรียกตัวกลับ

วัดราชบพิธได้ส่ง *พระมหาผ่อง* เปรียญ ๓ ประโยค เดิมอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง เป็นรูปที่ ๖ ในสมัยพระมหาผ่องเป็นเจ้าอาวาส ได้ก่อสร้างศาลา ๑ หลัง เป็นตึกชั้นเดียว เสาคอนกรีต มีระเบียงหน้าและมุขกลาง ศาลาหลังนี้มีชื่อว่า สุตาทิศนศาลา สร้างอุทิศ *เจ้าจอมมารดาสุด* กับสร้างหอระฆัง ๑ หอพร้อมระฆัง ๑ ลูก สิ่งก่อสร้างเหล่านี้โดยทุนทรัพย์ของพระพี่นางเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี ในสมัยพระมหาผ่องเป็นเจ้าอาวาสนี้ ได้มีการซ่อมแซมอุโบสถด้วย พระมหาผ่องได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม มีพระภิกษุสามเณรสอบไล่ได้ชั้นนักธรรม ตรี, โท, หลายรูป ที่สอบไล่ได้ถึงชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยคก็มีหลายรูป

พระครูวิสุทธิคุณาธาร (สังข ติสโส) เจ้าอาวาสรูปที่ ๗ เดิมอยู่วัดเครือวัลย์วรวิหารพระอารามหลวง อำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี ได้มาอยู่วัดพระยายัง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ในสมัยพระมหาผ่องเป็นเจ้าอาวาส ครั้นต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายัง และดำรงตำแหน่งนี้มาตลอดจนถึงวันมรณภาพ เมื่อวันที่ ๑๑ เดือน พฤศภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ที่โรงพยาบาลสงฆ์ อำเภอพญาไท จังหวัดพระนคร

ผู้ที่บอกเล่าเรื่องวัดพระยายัง :–

๑. *ท่านเจ้าคุณ พระปราจีนมุนี (เพ็ง)*

๒. *ท่านเจ้าคุณ พระศรีจันทร์คุณ (ศรีจันทร์)*

๓. *ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร (สังข์)*

๔. *นายเปลื้อง ชูบรรจง*

ในงานรับพระราชทานเพลิงศพ ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง จังหวัดพระนคร คณะศิษยานุศิษย์ผู้จัดงาน ได้ขอร้องให้เขียนสำเนาพระธรรมเทศนาที่ได้แสดงในสัตตมวารศพของท่าน แต่ไม่ได้บันทึกไว้ จะเขียนขึ้นใหม่ก็เป็นการยกร่างใหม่ ซึ่งไม่ตรงต่อเนื้อความที่ได้แสดงนั้น จึงตกลงใจมอบพระธรรมเทศนาเรื่อง อาตัปปะ ความเพียร ๓ อย่าง ซึ่งได้เรียบเรียงและแสดงแล้ว มอบให้มาพิมพ์ร่วมในหนังสือที่ระลึกในงาน แทนสำเนาเทศนาครั้งนั้น เข้าใจว่าคงจะให้ความรู้แก่ผู้อ่านได้บ้าง โดยเฉพาะในความหมายของคำว่า " อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ " ความเพียรอันบุคคลพึงทำในวันนี้นั่นเทียว

ขออำนาจกุศลที่ได้เคยบำเพ็ญมาแล้วก็ดี กุศลที่จะพึงเกิดจากการเรียบเรียงแสดงเรื่อง อาตัปปะ ๓ อย่างนี้ก็ดี ขออุทิศถวายท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ขอจงบันดาลให้ท่านได้ประสพสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพเป็นนิจนิรันดร

พระธรรมปัญญาจารย์

วัดโสมนัสวิหาร

พระนคร

๔ มกราคม ๒๕๑๔

อาตัปปธรรมเทศนา

ของ

พระธรรมปัญญาจารย์ (จับ ป. ธ. ๙)

วัดโสมนัสวิหาร พระนคร.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว.

บัดนี้จะวิสัชนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดอัปปมาทธรรมสัมมาปฏิบัติ แก่พุทธบริษัทตามสมควรแก่วันธัมมัสวนะอันมาถึงเฉพาะหน้า เพราะวันธัมมัสวนะ คือวันเป็นที่พึ่งธรรม เป็นวันที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตไว้ซึ่งพุทธบริษัทรับประพฤติปฏิบัติตามพระพุทธานุญาตนั้นมาตั้งแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในประเทศนี้ เรียกวันที่ทรงพระอนุญาตไว้นั้นว่าวันพระ โดยที่หมายความถึงวันที่ควรระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยแล้วน้อมพระคุณเข้ามาสู่กาย วาจา ใจ ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรม อันเป็นที่รวมคุณแห่งพระรัตนตรัย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น เช่นพุทธบริษัทตั้งใจว่าในวันพระนี้เป็นวันควรทำตนให้อยู่ด้วยคุณของพระให้สมกับคำนิยมเรียกว่าวันพระ โดยที่ทำจิตของตนให้ดำรงคงมั่นอยู่ด้วยคุณของพระรัตนตรัย เช่นเมื่อประสบอารมณ์ที่ให้เกิดความยินดี เช่นเห็นรูปฟังเสียงเป็นต้น ที่เป็นอิฏฐารมณ์ น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ก็ควรระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าว่า ความปรารถนา ความใคร ความพอใจ ความอยากได้ในอิฏฐารมณ์ไม่มีในพระองค์ ผู้นับถือพระองค์ก็ควรที่จะทำจิตใจให้ดำเนินตามพระองค์ในเมื่อประสพอารมณ์เช่นนั้น หรือเมื่อได้ประสพอารมณ์ที่เป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่น่าปรารถนา ซึ่งก่อให้เกิดความเกลียดชัง ความโกรธ ก็ควรระลึกว่า ความเกลียดชังก็ดี ความโกรธก็ดี ไม่มีในพระพุทธเจ้า ผู้นับถือพระองค์ ควรแล้วหรือที่ให้อารมณ์เช่นนั้นมาสุมใจของตนให้เกลียดให้ชังหรือโกรธ หรือเมื่อประสพอารมณ์ที่น่าลุ่มหลง ก็ควรนึกว่าความหลงไม่มีในพระพุทธเจ้า ผู้นับถือพระองค์ควรแล้วหรือที่จะลุ่มหลงไปตามอารมณ์เหล่านั้น หรือเมื่อมี

ความคิดฟุ้งซ่านวุ่นวาย เดือดร้อนด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเกิดขึ้น ก็ควรระลึกว่าความฟุ้งซ่านความเดือดร้อนเช่นนี้ไม่มีในพระองค์ ผู้นับถือพระองค์ก็ควรที่จะทำจิตใจให้สงบไม่ให้ฟุ้งซ่านวุ่นวาย และเดือดร้อนตามพระพุทธเจ้าบ้าง แม้แต่เพียงฝึกหัดทำอย่างนี้เฉพาะในวันพระ ก็ยังเป็นการดี ถ้าทำได้เสมอ ๆ ก็จะดียิ่งขึ้น จะมีความสุขความสงบยิ่งขึ้นตามสมควรแก่ความปฏิบัตินั้น หรือเมื่อระลึกถึงพระธรรมคำสอนของพระองค์ที่ทรงสั่งสอน ให้เป็นผู้ไม่ประมาทให้รีบใช้ชีวิตที่กำลังเป็นอยู่นี้บำเพ็ญประโยชน์ด้วยความหมั่น ด้วยความเพียร และให้รีบเร่งทำเสียในวันที่ระลึกนึกได้นั้น ไม่ควรปล่อยให้วันเวลาล่วงไปโดยปราศจากความเพียร ในอันบำเพ็ญกรณียกิจที่เป็นประโยชน์ตน ประโยชน์ท่านและประโยชน์ชาตินี้ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คือมรรคผลนิพพานดังพระพุทธภาษิตบรรหารที่ได้ยกขึ้นเป็นอุทเทส แห่งพระธรรมเทศนานี้ว่า อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว *ซึ่งแปลความว่า ความเพียรอันบุคคลพึงกระทำเสียในวันนี้แหละ เพราะว่าใครเล่าจะรู้ว่าความตาย จะพึงมีในวันพรุ่งนี้ ดังนี้.*

พระพุทธภาษิตนี้มีอรรถาธิบาย ดังจะได้พรรณนาเป็นลำดับไป โดยความว่า คนเราเมื่อมีเกิดแล้วก็มีตายรออยู่ ณ เบื้องหน้าทั้งนั้น แต่ระยะเกิดกับตายนี้ บางท่านบางคนก็ใกล้ชิดกัน บางท่านบางคนก็ห่างไกลกัน แต่เป็นสิ่งที่ใคร ๆ ไม่รู้ว่าจะดำเนินไปถึงเมื่อไรเท่านั้น ข้อสำคัญพระองค์ทรงสอนให้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ในระหว่างเกิดกับตายนี้ให้เป็นประโยชน์ คือ ให้รีบเร่งใช้ความเพียรพยายามบากบั่น บำเพ็ญในกรณียกิจ โดยเฉพาะในพระพุทธภาษิตนี้ ตรัสเรียกความเพียรว่าอาตัปปะ ซึ่งแปลว่า ความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลสให้เร่าร้อน คือ ให้กิเลสหมดไปด้วยการเผาของแรงธรรมะซึ่งเปรียบกิเลสเหมือนสิ่งปฏิกูลหรือหยากเยื่อที่รก หรือหมักหมมอยู่ภายใน ส่วนธรรมะเปรียบเหมือนไฟที่เผาสิ่งปฏิกูลหรือหยากเยื่อนั้นให้ไหม้มอดหมดไป ก็แลความเพียรที่ชื่อว่าอาตัปปะนั้นควรทำอย่างไร ข้อนี้มีพระพุทธภาษิตตรัสแนะไว้ในติกนิบาตอังคุตตรนิกายว่า ตีหิ ภิกฺขเว ฐาเนหิ อาตปฺปํ กรณียํ ฯ เป็นต้นความว่า อาตัปปะ คือความเพียร อันพวกเธอพึงทำโดยฐานะ ๓ ประการ คือ อาตัปปะ พึงกระทำเพื่อกันอกุศลบาปธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น ๑ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น ๑ เพื่ออดกลั้นต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเป็นไปในสรีระร่างกายกล้าแข็งเร่าร้อนไม่น่ายินดีไม่น่าชอบใจ ที่จะทำให้ถึงแก่สิ้นชีวิต ๑ และในตอนท้ายทรงแสดงว่า ภิกษุผู้กระทำอาตัปปะ คือความเพียรโดยฐานะ ๓ นี้ เรียกว่า อาตาปี ผู้มีความเพียร นิปโก เป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน สโต เป็นผู้มีสติ เพื่ออันทำซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ดังนี้ ตามหลักพระพุทธภาษิตนี้ อาตัปปะคือ ความเพียรพึงทำโดยฐานะ ๓ คือเพียรในการป้องกันไม่ให้อกุศลบาปธรรมเกิดขึ้นอย่าง ๑ เพื่อบำเพ็ญอบรมให้

กุศลธรรมเกิดขึ้นอย่าง ๑ เพื่อให้มีใจเข้มแข็งอดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นอย่าง ๑ เมื่อเพียรอย่างนี้ตรัสเรียกว่าผู้มีความเพียร มีปัญญาและมีสติ เป็นอันว่านอกจากอาตัปปะคือความเพียรแล้วต้องมีธรรมะอีก ๒ อย่าง คือปัญญากับสติ หรือจะเรียกว่า มีสติกับสัมปชัญญะก็ได้ เพราะเมื่อตรัสสติไว้ในที่ใดก็ตรัสสัมปชัญญะหรือปัญญาไว้ด้วย เช่นพระบาลีว่า สติเนปกฺเกน สมนฺนาคโต ผู้ประกอบด้วยสติและปัญญา เป็นเครื่องรักษาตน และในพระบาลีว่า สโต สมฺปชาโน เป็นผู้ระลึกได้ เป็นผู้รู้พร้อมอยู่ดังนี้ ก็คือมีสติกับสัมปชัญญะนั่นเอง เป็นอันถือเอาความได้ว่า การบำเพ็ญเพียรต้องมีสติความระลึกได้ มีสัมปชัญญะความรู้ตัว เมื่อรวมกับอาตัปปะความเพียรด้วย จึงได้ธรรมปฏิบัติ ๓ อย่าง ที่พึงกระทำบำเพ็ญอาตัปปะในฐานะ ๓ อย่าง ตามพระพุทธภาษิตนี้ ก็แลความเพียรในการป้องกันอกุศลบาปธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้นนั้น ได้แก่การที่พยายามระมัดระวังสังวรด้วยสติ ที่เรียกว่าสติสังวร และมีปัญญาความรู้ว่าอะไรเป็นอกุศลเป็นบาป และอกุศลหรือบาปนั้นจะเกิดขึ้นที่ไหน แล้วป้องกันระวังไว้ด้วยสติสังวร เช่นเมื่อรู้ว่าโลภะ โทสะ โมหะ เป็นอกุศลเกิดที่จิต ก็ระวังไม่ให้โลภะ โทสะ โมหะเกิดขึ้นครอบงำจิต หรือเมื่อรู้ว่าการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามเป็นบาปเกิดที่กายก็ดี การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดคำเหลวไหลไร้ประโยชน์เป็นบาปอกุศลเกิดทางวาจาก็ดี ความเพ่งอยากได้ของผู้อื่น ความพยาบาทอาฆาตผู้อื่น ความเห็นผิดเป็นชอบเป็นบาปเป็นอกุศลเกิดที่ใจก็ดี จึงพยายามระวังการกระทำทางกายให้ห่างไกลจากอกุศลเหล่านั้น ระวังวาจาคำพูดให้ห่างไกลจากอกุศลเหล่านั้น ระวังใจให้ห่างไกลจากอกุศลเหล่านั้น อกุศลบาปธรรมเหล่านั้นที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้นที่กาย วาจา และที่ใจไม่ได้ โดยที่มีสติระลึกนึกรู้ไว้มีสัมปชัญญะรู้อยู่เฉพาะหน้าว่า อกุศลส่วนนี้ยังไม่เกิด อย่าได้เกิดขึ้นเลย โลภะยังไม่เกิด อย่าได้เกิดขึ้นเลย โทสะยังไม่เกิด อย่าได้เกิดขึ้นเลย โมหะยังไม่เกิดอย่าได้เกิดขึ้นเลย กายทุจริต ยังไม่เกิด ก็อย่าได้เกิดขึ้นเลย วจีทุจริตยังไม่เกิด อย่าได้เกิดขึ้นเลย ดังนี้ก็ดี หรือมีปัญญารู้จักอารมณ์ที่เป็นเหตุให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็พยายามสำรวมระวังไม่ให้อารมณ์นั้น ๆ เข้ามาครอบงำจิตได้ หรือว่าพยายามใช้ปัญญาให้รู้ถึงผลที่เป็นโทษเป็นทุกข์ของบาปอกุศลนั้น ๆ ซึ่งเคยเห็นตัวอย่างมาแล้วเพราะประสพด้วยตนเองมาก่อนบ้าง เห็นผู้อื่นได้รับอยู่บ้างก็พยายามตัดต้นเหตุคือไม่ให้อกุศลนั้น ๆ เกิดขึ้น นี้เป็นอาตัปปะคือความเพียรที่ควรทำป้องกันอกุศลบาปธรรมประการหนึ่ง ต่อนั้นก็พิจารณากายวาจาใจของตนว่าในขณะนี้เป็นกายวาจาใจที่ประกอบไปด้วยบุญกุศลหรือไม่ ถ้ากายวาจายังไม่เป็นกายบุญวาจาบุญ ก็ควรตั้งใจงดเว้นโทษทางกายทางวาจานั้น ๆ เสีย กายก็จะเป็นกายบุญ วาจาก็จะเป็นวาจาบุญ หรือพิจารณาใจของตนให้รู้ว่าเวลานี้คือในขณะพิจารณานี้ จิตใจประกอบไปด้วยกุศลหรือยังบุญกุศลเกิดขึ้นที่ใจแล้วหรือยัง เช่นพิจารณาถึงการให้ทาน

รักษาศีล เจริญภาวนาว่าเกิดขึ้นแล้วหรือยัง ถ้ารู้ว่ายังไม่เกิด ก็พยายามตั้งเจตนาให้เกิดขึ้นในการให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนา ในขณะที่คิดนึกนั้น ถ้ามีผู้สงสัยว่า ขณะที่คิดในบางเวลาในบางโอกาส ถ้าไม่มีวัตถุที่เป็นไทยธรรม หรือมีวัตถุแต่ไม่มีผู้รับ จะให้ทานได้อย่างไร ข้อนี้แก้ได้ว่า ก็การรักษาศีลท่านก็จัดเป็นการให้ทานเหมือนกัน คือให้อภัยทานแก่ผู้อื่นโดยที่เมื่อบุคคลรักษาศีลแล้ว ก็เป็นการไม่ก่อภัยให้เกิดขึ้นแก่ใคร ๆ เพราะภัยจะไม่มีมาจากผู้รักษาศีลเช่นภัยคือการถูกทำร้ายเบียดเบียนทั้งทางร่างกายและทรัพย์สินเป็นต้น ฉะนั้นจึงได้ชื่อว่าการให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนา ย่อมทำได้ทุกกาลเป็นอกาลิโก เมื่อพิจารณาให้เห็นว่ากุศลธรรม เช่นทานศีลภาวนาหรือเมตตากรุณา หิริโอตตัปปะเป็นต้น ยังไม่เกิดมีในตน ก็พยายามให้เกิดมีขึ้น นี้เป็นอาตัปปะ คือ ความเพียรที่ควรกระทำประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งพระองค์ทรงสอนให้รีบเร่งกระทำในเมื่อทุกขเวทนาบังเกิดขึ้น เหมาะแก่คนที่เจ็บไข้ไม่สบายด้วยโรคที่เป็นไปทางกายอย่างหนัก คือคนเจ็บหนัก ควรข่มใจอดกลั้นด้วยมีสติระลึกนึกถึงมรณะที่จะพึงมีแก่คนที่เกิดมาแล้วและให้มีสัมปชัญญะหรือปัญญาพิจารณา แยกกายใจออกเป็นรูปเป็นนาม ว่ารูปจะแตกนามจะดับ เป็นไปตามธรรมดาของรูปของนาม แต่ผู้อาศัยรูปนามนี้ควรจะทำสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลให้ทันก่อนรูปจะแตกนามจะดับ เมื่อน้อมจิตใจไปเช่นนี้ แม้ชีวิตกับความตายจะเดินเข้าไปใกล้กันอย่างไรก็ตาม ก็จะทำระยะกาลที่ยังไม่ตายนั้นให้มีโอกาสบำเพ็ญความเพียรในการละอกุศลอบรมกุศลให้เกิดขึ้น เป็นการส่งเสริมอาตัปปะที่ควรกระทำใน ๒ ข้อข้างต้นนั้น เพราะเหตุนั้นอาตัปปะคือ ความเพียรเพื่ออดกลั้นต่อทุกขเวทนาที่เป็นไปแรงกล้า จึงเป็นกิจควรทำอีกประการหนึ่ง อาตัปปะคือความเพียร เป็นเครื่องเผากิเลสบาปธรรมทั้ง ๒ ประการนี้ จึงเป็นกิจที่ควรทำเสียในวันนี้ คือวันที่นึกได้ คือนึกถึงพระพุทธภาษิตนี้ขึ้นได้ในวันไหน วันนั้นแลชื่อว่าวันนี้เป็นวันปัจจุบันในพระพุทธภาษิตนี้ เพราะพระพุทธภาษิตนี้ เป็นส่วนหนึ่งแห่งพระคาถาในภัทเทกรัตตสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรแสดงถึงบุคคลผู้มีราตรีเดียวเจริญ คือ แม้จะเป็นอยู่ราตรีเดียวแต่เป็นราตรีที่ประพฤติธรรมะจึงเป็นผู้เจริญ ซึ่งมีความสังเขปว่า พระองค์ทรงสอนไม่ให้คำนึงถึงอดีตที่ล่วงมาแล้ว และไม่พึงหวังอนาคตที่ยังไม่มาถึง ให้เห็นแจ้งอยู่ในธรรมที่เป็นปัจจุบัน และต่อไปก็ตรัสว่าอาตัปปะคือความเพียรอันบุคคลพึงทำเสียในวันนี้นี่แหละ นี้ก็เป็นอันให้นึกถึงธรรมะเป็นอารมณ์ปัจจุบันอยู่เสมอ คือให้พิจารณากายวาจาใจของตนไว้ทุก ๆ วันตั้งแต่เช้าไปจนถึงวันใหม่ ว่าอกุศลเหล่าใดที่ยังไม่เกิดที่กาย

วาจาใจ ก็จงอย่าเกิดมีขึ้นเลย กุศลเหล่าใดที่ยังไม่เกิดก็จงเกิดมีขึ้นเถิด ตั้งใจไว้ในความควบคุมของสติความระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัวอยู่ มีอาตัปปะคือความเพียรเป็นหลักใจก็จะเป็นผู้ได้ชื่อว่า ได้ก่อได้สั่งสมบุญกุศลที่จะทำตนให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้เมื่อยังไม่ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ก็จะก้าวเดินไกลออกไปจากทุกข์ใหญ่ ๆ เช่นทุกข์ในอบายเป็นต้น ผลคือความสุขที่เกิดจากการประพฤติธรรมก็จะเกิดมีขึ้น เพราะว่าเมื่อปฏิบัติดำเนินห่างออกไปจากทุกข์ได้เพียงใด ก็จะใกล้สุขหรือมีสุขขึ้นเพียงนั้น เพราะเหตุนั้นความเพียรในฐานะ ๓ ประการ อันพุทธบริษัทพึงกระทำเสียในวันนี้ ด้วยอำนาจเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้.

จตุรงคธรรมกถา

พระพรหมมุนี วัดราชผาติการาม แสดง

ในงานทำบุญครบ ๑๐๐ วัน ศพพระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส

กตเมหิ จตูหิ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐานกุสโล จ โหติ ทูเร ปาติ จ อกฺขนเวธี จ มหโต จ กายสฺส ปทาเลตาติ.

บัดนี้ จักได้วิสัชนาธรรมเทศนาในจตุรงคธรรมกถา อนุโมทนากุศลทักษิณานุปทานบุญจริยาการกิจซึ่งคณะภิกษุสามเณรวัดพระยายัง คณะกรรมการ ศิษยานุศิษย์ บำเพ็ญอุทิศกัลปนาผลแด่ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธารเจ้าอาวาสวัดพระยายังนี้ ในสตมาหวาร ๑๐๐ วัน นับแต่วันถึงมรณภาพแห่งท่านพระครูวิสุทธิคุณาธารนั้น ในโอกาสนี้ คณะภิกษุสามเณรจังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดมหาสารคาม กับทั้งคณะญาติโยม อุบาสก อุบาสิกา ในสามจังหวัดนั้น ได้มีฉันทะอุตสาหะมาร่วมในการบำเพ็ญกุศลครั้งนี้ด้วยความเคารพนับถือในท่านพระครูอันมีมาแล้วแก่ตนอย่างไร การบำเพ็ญกุศลครั้งนี้สำเร็จเป็นการปฏิบัติตามพระพุทธภาษิตเทศนานัยซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า.–

อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

เมื่อระลึกถึงอุปการะคุณซึ่งท่านได้กระทำไว้ก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้ได้กระทำกิจนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสหายของเรา ดังนี้ พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้วดังนี้

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่บรรพชาอุปสมบทมาแล้ว เป็นผู้ตั้งมั่นในพรหมจรรย์ ปฏิบัติศาสนกิจสืบมาจนมีอายุพรรษาเป็นพระ

เถระ เป็นปูชนียบุคคล กุศลอันนี้จึงได้ชื่อว่า เป็นการบูชาท่านผู้ควรบูชา นับเป็นอุดมมงคลอันต้องด้วยพระพุทธนิพนธ์ว่า.–

ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ   บูชาท่านผู้ควรบูชาเป็นอุดมมงคล ดังนี้

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เป็นสมณสักยบุตร คือ เป็นบุตรของพระสมณโคดมซึ่งเสด็จออกผนวชจากศากยสกุล คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว เป็นผู้ไม่กลับหลัง ตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์ตามธรรมวินัย คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนเป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้ทำหน้าที่ครูบาอาจารย์สอนศิษยานุศิษย์ มีศิษย์เป็นจำนวนมาก เมื่อคณะสงฆ์ใช้สอย ตั้งให้มีตำแหน่งอย่างไร ท่านก็ยินดีตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามบัญชาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะก็ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระยายังนี้ต่อจากเจ้าอาวาสองค์ก่อน และนับว่าเป็นเจ้าอาวาสครองวัดอยู่มากกว่าเจ้าอาวาสองค์อื่น ๆ ที่ล่วงมาแล้ว ในขณะที่ท่านครองวัดนี้อยู่ ก็ได้ตั้งใจทำกิจการงานของวัดตามหน้าที่ แม้วัดจะไม่บรรลุถึงความเจริญทันตาเห็น แปลกหู แปลกตา แต่ก็รักษาสถานการณ์ของวัดไว้ได้ไม่ให้เสื่อมโทรม ให้คงมีสถานะเป็นวัด เป็นที่อาศัยร่มเย็นเป็นสุขของพระภิกษุสามเณรตลอดมา แม้จะไม่เจริญมาก ก็จัดว่าวัดพระยายังนี้ก้าวหน้า เจริญขึ้นในสมัยที่ท่านมาปกครองวัดเป็นลำดับมา นอกจากนั้นท่านยังมีศรัทธาตั้งใจบำรุงวัดวาอารามในจังหวัดอันเป็นชาติภูมิของท่าน ได้อุปถัมภ์วัดต่าง ๆ หลายวัด โดยเฉพาะได้สร้างโบสถ์ไว้ในวัดหนองแวง อ. เมือง จ. ขอนแก่น จนสำเร็จ ใช้เป็นที่ทำสังฆกิจ สังฆกรรมในพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร จึงได้ชื่อว่า ได้ทำหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นผู้มีหน้าที่สืบอายุพระพุทธศาสนาตามความสามารถ ตามโอกาสที่จะพึงกระทำได้ ในส่วนความเป็นไป คือการปฏิบัติธรรมะ ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธารก็ตั้งอยู่ในพระธรรมวินัย เป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา สม่ำเสมอ เป็นผู้มีศีลาจารวัตร สมเป็นพระภิกษุของพระพุทธศาสนา มีปัญญาใคร่ครวญพิจารณาธรรมะในแง่ปฏิบัติเกี่ยวด้วยเรื่องสังขาร เป็นผู้อาจหาญในการปฏิบัติธรรม ต่อสู้ข้าศึกที่จะเข้ามากระทบรบกวนใจกล่าวคือกิเลส ท่านจึงพ้นภัย คือกิเลสไม่สามารถจะหักราญท่านให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์ ท่านจึงเป็นอจลพรหมจริยา คือยินดียิ่งในพรหมจรรย์โดยไม่คลอนแคลน อันท่านผู้มีคุณสมบัติเช่นนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญว่า เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกราบไหว้บูชา เป็นเนื้อนาบุญของสัตวโลก ไม่มีนาบุญอื่นจะยิ่งกว่า ต้องด้วยพุทธภาษิตเทศนา ซึ่งได้ยกเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

จตูหิ ภิกฺขเว ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ เป็นต้น

แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกราบไหว้บูชา เป็นเนื้อนาบุญของโลกอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีนาบุญอื่นจะยิ่งกว่า ธรรมะ ๔ ประการนั้น คือ.-

ฐานกุสโล	*เป็นผู้ฉลาดในฐานะ ๑*
ทูเร ปาตี	*ยิงไกล ๑*
อกฺขนเวธี	*ยิงเร็ว ๑*
มหโต กายสฺส ปทาเลตา	*ทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่ได้ ๑*

ธรรมปฏิบัติ ๔ ประการนี้ ทรงแสดงเทียบด้วยคุณสมบัติของโยธาชีพ คือทหารโดยอาชีพ โดยอธิบายว่า ทหารโดยอาชีพที่มีไว้สำหรับปกป้องประเทศชาติราชการนั้น เมื่อเป็นผู้ฉลาดในฐานะ คือชัยภูมิ ยิงได้ไกล ยิงได้เร็ว และฉลาดสามารถทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่กว่าตนให้พ่ายแพ้ไปได้ดังนี้ ควรนับว่าเป็นทหาร เป็นองค์สำคัญของประเทศชาติ จัดว่าเป็นกองทัพพระราชามหากษัตริย์ผู้ปกครองประเทศชาติ ฉันใด ผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาก็ฉันนั้น เมื่อสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการนั้น ก็เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ จนถึงเป็นเนื้อนาบุญของสัตวโลก ไม่มีนาบุญอื่นจะยิ่งกว่า มีอรรถาธิบายเป็นลำดับไป.-

ข้อ ๑ ฐานกุสโล ฉลาดในฐานะ คำว่าฐานะ ก็คือที่ตั้ง ที่ยืน ที่เหยียบ ที่ยัน ที่อยู่ หรือตำแหน่งหน้าที่ ตนมีตำแหน่งหน้าที่อย่างใด ฉลาดในการรักษาตำแหน่งหน้าที่ ฐานะนั้น ๆ ก็ชื่อว่า ฐานกุสโล เป็นผู้ฉลาดในฐานะ ถ้าเป็นทหาร เป็นนักรบ เป็นโยธาชีพ ฐานกุสโล แปลว่า ฉลาดในชัยภูมิ ถ้าเป็นนักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ฐานกุสโล หมายความว่า เป็นผู้ฉลาดในการรักษาศีลหรือฉลาดในศีล รู้จักศีลรู้จักลักษณะของศีล รู้จักองค์ของศีล รู้จักความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และขาดไปของศีล ศีลได้แก่การรักษากายกับวาจาให้เป็นปกติ ไม่ให้ผิดปกติ ไม่ล่วงละเมิดโทษอย่างหยาบที่จะเกิดทางกาย ทางวาจา ที่ชื่อว่าศีลนั้นเพราะอรรถว่าปกติ โดยรักษากายกับวาจาของบุคคลผู้มีศีลให้เป็นปกติ ไม่ให้ผิดปกติ โดยอรรถว่าเย็น คือผู้มีศีลเย็นกาย เย็นวาจา ตลอดจนถึงเย็นใจ ผู้ใดเข้าหาผู้มีศีล ผู้นั้นได้รับความเย็นกายเย็นใจกลับมา โดยอรรถว่าตัด เพราะบำบัดโทษทุจริตอย่างหยาบ ๆ ที่จะเกิดทางกายทางวาจาให้ปราศจากไป ผู้มีศีลจึงได้ชื่อว่า มีคุณสมบัติเบื้องต้นเป็นภาคพื้น เป็นหลักปฏิบัติชั้นพื้นฐานของผู้นับถือพระพุทธศาสนา สมเด็จพระบรมศาสดาก็ตรัสว่า.-

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยํ

แปลว่า นรชนผู้มีปัญญา ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญสมาธิและปัญญาได้ ดังนี้

เมื่อบุคคลมีศีลเป็นพื้นอัธยาศัยแล้ว ก็สามารถที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมให้สูงส่งยิ่ง ๆ ขึ้นไป เหมือนนักรบโยธาชีพ เลือกชัยภูมิได้ดีแล้ว เป็นอันหวังชัยชนะได้ในที่สุด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเปรียบศีลด้วยชัยภูมิ เมื่อผู้ปฏิบัติมีชัยภูมิดังนี้แล้ว ต่อจากนั้นควรหัดยิงไกล เหมือนกับโยธาชีพหัดเพลงอาวุธยิงไกล เพื่อป้องกันข้าศึกศัตรู ฉะนั้น

ข้อ ๒ ทูเร ปาตี ยิงไกล คำว่ายิงไกลในทางปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนาหมายความว่า ให้มีปัญญาพิจารณาล่วงรู้ล่วงหน้าไว้ไกล ๆ เช่น ให้รู้ล่วงหน้าไว้ว่า เบ็ญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ ทั้งที่เป็นภายในภายนอก ทั้งที่อยู่ใกล้ทั้งอยู่ไกล ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทั้งต่ำทรามทั้งประณีต สิ่งทั้งหมดนั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นเบญจขันธ์นั้น เบญจขันธ์นั้นไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเรา เมื่อผู้ปฏิบัติมีความรู้ดังนี้ ก็จะมีอุบายวิธีปลอบใจไม่ให้เศร้าโศกเสียใจในเวลาที่เบญจขันธ์มาพิบัติพลัดพรากไป หรือไม่ให้เห่อเหิมดีใจในเวลาที่เบญจขันธ์ได้รับยกย่องสรรเสริญตามกระแสแห่งโลกธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ใจของผู้ปฏิบัติก็เป็น ตาที คือ อยู่คงที่ ไม่กลับกลาย ไม่ยินดียินร้ายในความเสื่อม, ความเจริญ เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็น อนิจจัง ไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา มิใช่ตัวมิใช่ตนของใคร ๆ การที่หัดยิงไกล รู้ล่วงหน้าไว้ไกล ๆ ดังนี้ ก็เป็นทางหัดประคองใจรักษาใจไว้ได้ ไม่ให้เศร้าโศกเสียดายในเวลาที่ต้องพลัดพรากจากไป เหมือนโยธาชีพ เพื่อหัดเพลงอาวุธยิงไกลจนชำนิชำนาญแล้ว ก็ยิงให้ข้าศึกพ่ายแพ้ไปได้ ฉะนั้น เมื่อหัดยิงไกลได้แล้ว ต่อจากนั้นควรหัดยิงเร็วเป็นลำดับไป

ข้อ ๓ อกฺขนเวธี ยิงเร็ว คำว่ายิงเร็วนั้น หมายความว่า ให้รีบปฏิบัติเพื่อให้ตรัสรู้อริยสัจเสียเร็ว ๆ อริยสัจ แปลว่า ของจริงอย่างประเสริฐ หรือของจริงที่ไกลจากข้าศึก หรือของจริงที่ทำปุถุชนให้เป็นอริยบุคคล มี ๔ ประการ คือ ทุกข์, เหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์, ๔ อย่างนี้เป็นของจริง ของอื่นแม้จะจริงก็จริงสู้อริยสัจไม่ได้ ทุกข์ก็เป็นทุกข์จริง จะหาความสุขในกองทุกข์สักวาระจิตหนึ่งก็ไม่ได้ เหตุให้เกิดทุกข์ก็ให้เกิดทุกข์ได้จริง ๆ ความดับทุกข์เมื่อผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติถูกต้องแล้ว ดับทุกข์ได้จริง เวลาเกิดทุกข์แล้วจะหาของอื่นมาดับ เช่น ดื่มสุราเมรัยเพื่อจะดับทุกข์ ดับไม่ได้ เมื่อสร่างเมา หายเมาแล้ว ทุกข์ก็ยังมีอยู่ หรือเวลาเมานั้นเองทุกข์ก็ยังมีอยู่ แต่ดับทุกข์แบบอริยสัจของพระพุทธเจ้านี้ดับได้จริง ดับแล้วไม่กลับทุกข์อีก ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ถึงได้จริง ใครประพฤติปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญาแล้ว ผู้นั้นก็ถึงความดับทุกข์ได้จริง อริยสัจ ๔ ประการนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้ปฏิบัติเพื่อให้ตรัสรู้เสียเร็ว ๆ ครั้งหนึ่งรับสั่งถามพระภิกษุซึ่งเฝ้าอยู่ ณ ที่เฝ้าว่า เมื่อไฟไหม้ศีรษะ หรือ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม สบงจีวรที่นุ่งห่มอยู่ พวกเธอจะทำอย่างไร ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลตอบว่าต้องรีบดับไฟ รับสั่งว่า ทำอย่างนั้นยังไม่ถูก ที่ถูกควรจะรีบปฏิบัติให้ตรัสรู้อริยสัจเสียก่อนที่จะต้องตายเพราะถูกไฟเผา และตรัสสอนต่อไปว่า ถ้ามีคนมาชวนว่า มาเถิดท่าน ท่านลงอยู่ในบ่อข้างหน้านี้แล้ว ยอมให้แทงด้วยหลาวไม้ ตอนเช้า ๕๐๐ กลางวัน ๕๐๐ ตอนเย็น ๕๐๐ อย่างนี้ทุก ๆ วัน จนครบ ๑๐๐ ปี เมื่อครบ ๑๐๐ ปี แล้วจะได้ตรัสรู้อริยสัจอย่างนี้ ขอให้รับถูกแทงด้วยหลาวแลกกับอริยสัจเถิด เพราะมีกำหนด ๑๐๐ ปีเท่านั้น ส่วนที่ยังไม่ได้ตรัสรู้อริยสัจ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร มีความเนิ่นนานไม่มีเขตกำหนดเพราะฉะนั้น อริยสัจจึงควรปฏิบัติให้ตรัสรู้เสียเร็ว ๆ เทียบด้วยการที่โยธาชีพฝึกยิงเร็ว ฉะนั้น

ต่อจากนั้น ท่านให้ฝึกหัดปฏิบัติเพื่อชำระหรือทำลายข้าศึกให้พ่ายแพ้ไป

ข้อ ๔ มหโต กายสฺส ปทาเลตา ทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่ได้ ข้าศึกนั้นก็คือจำพวกกิเลส กิเลสมีมาก แต่เมื่อกล่าวถึงหัวหน้าที่เป็นแม่ทัพก็มีอยู่ ๓ คือ โลภ โกรธ หลง กิเลสอื่น ๆ เป็นบริวารของโลภ โกรธ หลง ทั้งนั้น โลภโกรธหลงจึงเป็นอกุศลมูล เป็นรากเง่าเค้ามูลให้เกิดอกุศล เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลจะปฏิบัติเอาชนะโลภ, โกรธ, หลง นี้ ต้องศึกษาให้รู้จักหน้าตาของโลภ, โกรธ, หลง, หน้าตาของโลภ, โกรธ, หลงนั้นจะรู้จักได้อย่างไร ? ก็รู้จากการดูรู้ที่หน้าของคนมีโลภ, โกรธ, หลง ศึกษาให้รู้ว่า คนมีโลภหน้าตาเป็นอย่างไร คนโกรธหน้าตาเป็นอย่างไร คนหลงหน้าตาเป็นอย่างไร โดยเฉพาะก็คือศึกษาที่หน้าของตัวเอง ไม่ใช่ที่หน้าของผู้อื่น เมื่อโลภเกิดขึ้น, โกรธเกิดขึ้น, หลงเกิดขึ้น เราก็จำได้ เมื่อจำได้แล้วก็สำทับว่า นั่นโลภ นั่นโกรธ นั่นหลง ต่อไปนี้เจ้าจะเกิดครอบงำไม่ได้อีกต่อไป ข้ารู้จักเจ้าแล้ว ดังนี้ กิเลสทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่มีสติ ไม่มีพิจารณญาณ ไม่มีปัญญา เท่านั้น เหมือนโจรขโมย ลักขโมยของได้ในเวลาเจ้าของไม่เห็น หรือเจ้าของเผลอฉะนั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนไว้ว่า เมื่อต้องการจะชำนะกิเลสทั้ง ๓ ประการนี้ต่อไป ต้องปฏิบัติให้จิตใจคุ้นด้วยวิธีปฏิบัติ ๕ ประการ คือ :-

๑. *น อุเสเนติ* ไม่อุ้มไว้ คือ พบอารมณ์ ประสบอารมณ์อะไรแล้ว อย่าเก็บเข้าไว้ อย่าอุ้มไว้ อย่าเก็บมานึกให้เดือดร้อนใจ

๒. *น ปฏิสฺเสเนติ* ไม่โต้ตอบ คือ ไม่พูดตอบ ไม่ด่าตอบ ไม่โกรธตอบ ไม่ประหารตอบต่อใคร ๆ ทำใจให้เฉยเป็นกลาง ๆ เหมือนแผ่นดินที่ไม่ยินดียินร้ายต่อบุคคลที่มาประทุษร้ายหรือบูชาแผ่นดิน ฉะนั้น

๓. *น ธูปายติ* ไม่บังหวนควัน คือ ไม่นำเรื่องเสียที่ล่วงแล้วมาคิดให้กลุ้มใจ ดุจควันไฟ

๔. *น ปชฺชลติ* ไม่ลุกเป็นเปลว คือ ไม่ปล่อยใจให้วู่วาม เมื่อประสบอารมณ์อะไรแล้ว ไม่วู่วามไปตามอารมณ์นั้น อย่างที่เรียกว่า อารมณ์ชั่วแล่น อย่าให้มีอารมณ์ชั่วแล่นปรากฏขึ้นที่ใจ

๕. *น ปชฺฌายติ* ไม่ไหม้ คือ ไม่ปล่อยใจให้เหี่ยมเกรียมด้วยกิเลสที่เข้ามากระทบรบกวนใจ เมื่อผู้ปฏิบัติดำเนินตามได้ดังนี้ ผู้นั้นจะได้ชัยชนะจากโลภ, โกรธ, หลง, ที่เป็นอกุศลมูล เมื่อโลภ, โกรธ, หลง เป็นแม่ทัพเสื่อมหายไปไม่เกิดขึ้นที่ใจ กิเลสอื่น ๆ ก็ปราศจากใจของผู้ปฏิบัตินั้น ได้ชื่อว่า ได้ทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่ คือ กิเลสด้วยกำลังแห่งการปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้.

ข้อปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ฉลาดในชัยภูมิได้แก่ศีล ๑ ยิงไกล ๑ ยิงเร็ว ๑ ฉลาดสามารถทำลายข้าศึกให้พ่ายแพ้ไปได้ ๑ ผู้ใดปฏิบัติได้ ตรัสสรรเสริญว่า ผู้นั้นสมควรของคำนับ สมควรของต้อนรับ สมควรของทำบุญ สมควรกราบไหว้ เป็นเนื้อนาบุญของสัตวโลก ไม่มีนาบุญอื่นจะยิ่งกว่าด้วยประการฉะนี้

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เป็นฐานกุสโล ฉลาดในฐานะและรักษาฐานะของท่านไว้ เช่น ฐานะความเป็นพระภิกษุสมณสักยบุตร ฐานะเป็นผู้มีปาฏิโมกขสังวรศีลมาได้เป็นอย่างดี และเป็น ทูเร ปาตี ยิงได้ไกล คือ กำหนดพิจารณาสังขารทั้งหลายล่วงหน้าไว้ว่า สังขารที่รวมเป็นเบญจขันธ์นั้น จะต้องเป็นอย่างนั้น จะต้องแปรปรวนมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ในที่สุดก็ดับไป และยิงได้เร็ว ในเวลาที่อาพาธได้รับทุกขเวทนา ท่านก็กำหนดรู้จักทุกขเวทนานั้นและข่มใจไว้ได้ ไม่ให้ตกอยู่ใต้อำนาจของทุกขเวทนา และเป็นผู้ทำลายกิเลส กำจัดกิเลสเช่น โลภ, โกรธ. หลง ซึ่งเกิดขึ้นกระทบใจของท่านให้เสื่อมไป หายไปในระหว่าง ๆ ท่านจึงไม่ตกหลุมกิเลสจนเป็นเหตุให้เสียความเป็นสมณสักยบุตรตลอดชีวิตในสมณเพศของท่าน แม้ท่านจะไม่เป็นผู้ควรของคำนับ, ของต้อนรับ จนถึงเป็นบุญประเสริฐของสัตวโลก ถึงดังนั้น ท่านก็เป็นผู้ควรจองคำนับเป็นผู้ควรจองต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกราบไหว้ เป็นเนื้อนาบุญของศิษยานุศิษย์มิตรญาติเป็นอย่างดี ด้วยประการฉะนี้.

ขออำนาจกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นบุญพิธี อำนวยอิฏฐมนุญผลสุขประโยชน์อันเป็นที่ชุ่มชื่นใจ แด่ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธารซึ่งมรณะภาพล่วงลับไปแล้วนั้น โดยสมควรแก่คติในสัมปรายภพ ตามฐานนิยมทุกประการ

ในอวสานในพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จะได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธีเพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมแก่สมาคม สมควรแก่การเวลา วิสัชนาพระธรรมเทศนาในจตุรงคธรรมกถา ยุติด้วยเวลา ด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมเทศนา

เรื่อง

เตรียมตัวก่อนตาย

* พระราชสิทธิมุนี (โชดก ป.ธ. ๙)

วัดมหาธาตุ

พระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ปรึกษาคณะพระธรรมทูตสายประเทศอังกฤษ

แสดงในงานบำเพ็ญกุศล

ถวาย

พระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๓

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ (๓ จบ)

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ

อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.

ณ โอกาสบัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลถวายแด่ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เพราะวันนี้ ท่านเจ้าภาพคือคณะกรรมการจัดงานศพท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง ซึ่งมีท่านพระครูธรรมธร สาธร ธมฺมโร เป็นประธานกรรมการ พร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์และท่านผู้คุ้นเคยทั้งหลาย ได้มีกุศลศรัทธาแก่กล้า เพียบพร้อมไปด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม นำหมู่ นำคณะ มาบำเพ็ญกองการกุศล เพื่ออุทิศผลถวายท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ได้อาราธนาอาตมภาพมาแสดงพระธรรมเทศนาในงานนี้ด้วย และกระซิบบอกว่า พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้

---

* พระเทพสิทธิมุนี

จะได้จัดพิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพของท่านเจ้าอาวาสด้วย พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ จะได้แสดงเป็นตอน ๆ ไป คือ –

ตอนที่ ๑ แสดงถึงความดีของท่านเจ้าอาวาส ผู้มรณภาพไปแล้วนั้น ตามสมควรแก่ฐานะและกาลเวลา

ตอนที่ ๒ แสดงถึงความดีของท่านเจ้าภาพ

ตอนที่ ๓ แสดงถึงความสามัคคีของหมู่คณะ

ตอนที่ ๔ แสดงถึงเนื้อธรรม เรื่องเตรียมตัวก่อนตาย

ตอนที่ ๕ สรุปใจความสำคัญของพระธรรมเทศนา

จะได้อธิบายขยายความเป็นตอน ๆ ไปดังนี้ คือ:–

ตอนที่ ๑ ความดีของท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร

คำว่า "*วิสุทธิคุณาธาร*" แปลว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณคือความบริสุทธิ์ฯ ความบริสุทธิ์นั้นในทางพุทธศาสนาท่านแสดงไว้หลายหมวด จะยกมาพอเป็นตัวอย่างสัก ๓ หมวด ดังนี้ คือ –

ความบริสุทธิ์ หมวดที่ ๑ มี ๔ ประการ คือ –

๑. เทสนาสุทธิ	บริสุทธิ์ด้วยการแสดง
๒. สังวรสุทธิ	บริสุทธิ์ด้วยความสำรวม
๓. ปริเยฏฐิสุทธิ	บริสุทธิ์ด้วยการแสวงหา
๔. ปัจจเวกขณสุทธิ	บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา

๑. *บริสุทธิ์ด้วยการแสดง*นั้น ได้แก่การแสดงธรรม คือให้ธรรมเป็นทาน สามารถทำผู้อื่นให้ถึงความบริสุทธิ์ได้ เช่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ พระอัสสชิแสดงแก่พระสารีบุตรในคราวเป็นอุปติสสมาณพ และนางขุชชุตตรา แสดงแก่พระนางสามาวดี พร้อมทั้งหญิงบริวาร เป็น และได้แก่การแสดงอาบัติของพระก่อนทำอุโบสถสังฆกรรมอีกด้วย

๒. *สังวรสุทธิ* บริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ได้แก่สำรวมด้วยศีล สำรวมด้วยสติ สำรวมด้วยขันติ สำรวมด้วยความเพียร สำรวมด้วยญาณ

๓. *ปริเยฏฐิสุทธิ* บริสุทธิ์ด้วยการแสวงหา ได้แก่การแสวงหา ๒ อย่าง คือ อนริยปริเยสนา ๑ อริยปริเยสนา ๑

ก. อนริยปริเยสนา แสวงหาอย่างไม่ประเสริฐ คือแสวงหากาม แสวงหาภพ แสวงหาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย

ข. อริยปริเยสนา แสวงหาอย่างประเสริฐ ได้แก่แสวงหาความไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย คือ แสวงหาพระนิพพาน ได้แก่ผู้เจริญวิปั่สสนากรรมฐานนั่นเอง

๔. *ปั่จจเวกขณสุทธิ* บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา จำแนกเปั่น ๒ ประการ คือ อนุปั่จจเวกขณ์ ๑ มหาปั่จจเวกขณ์ ๑

ก. อนุปั่จจเวกขณ์ แปลว่า การพิจารณาน้อย ๆ เนือง ๆ ได้แก่การพิจารณาปั่จจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ ยาแก้ไข้ ก่อนแต่จะใช้สอย เรียกว่า ตังขณิกปั่จจเวกขณ์ และพิจารณาหลังจากใช้แล้ว เรียกว่า อตีตปั่จจเวกขณ์ พิจารณาโดยความเปั่นธาตุ ๕ เรียกว่า ธาตุปั่จจเวกขณ์

ข. มหาปั่จจเวกขณ์ แปลว่า การพิจารณาใหญ่ พิจารณามาก พิจารณาบ่อย ๆ ได้แก่การพิจารณารูปนามทุก ๆ ทวาร เช่น ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พิจารณาตามอิริยาบถใหญ่ทั้ง ๔ และพิจารณาตามอิริยาบทย่อยทั้ง ๒๒ อย่าง ตามนัยแห่งมหาสติปั่ฏฐานสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้แก่การพิจารณาของนักปฏิบัติธรรม คือ ท่านผู้เจริญวิปั่สสนากรรมฐาน

ความบริสุทธิ์ หมวดที่ ๒ มี ๗ ประการ คือ – วิสุทธิ ๗

๑. *ศีลวิสุทธิ* มีศีลบริสุทธิ์ ได้แก่ศีล ๕–๘–๑๐–๒๒๗ ทั้งศีลในมรรค และศีลนอกมรรค

๒. *จิตตวิสุทธิ* มีใจบริสุทธิ์ ได้แก่มีใจตั้งมั่นเปั่นขณิกสมาธิ เปั่นอุปจารสมาธิ และเปั่นอัปปนาสมาธิ

๓. *ทิฏฐิวิสุทธิ* มีความเห็นบริสุทธิ์ ได้แก่ญาณที่ ๑ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ มีปั่ญญาแยกรูป แยกนามออกจากกันได้

๔. *กังขาวิตรณวิสุทธิ* มีความบริสุทธิ์ เพราะข้ามพ้นความสงสัยในรูปและนาม ทั้งสามารถรู้เห็น รู้ผลของรูปและนามได้ดี โดยไม่มีความสงสัยในคำว่ารูปว่านาม ดุจไม่สงสัยในคำว่า "หนวดเต่า เขากระต่าย" ฉะนั้น ได้แก่ญาณที่ ๒ คือ ปั่จจยปริคคหญาณ มีปั่ญญารู้เห็น รู้ผลของรูปและนามได้ดี

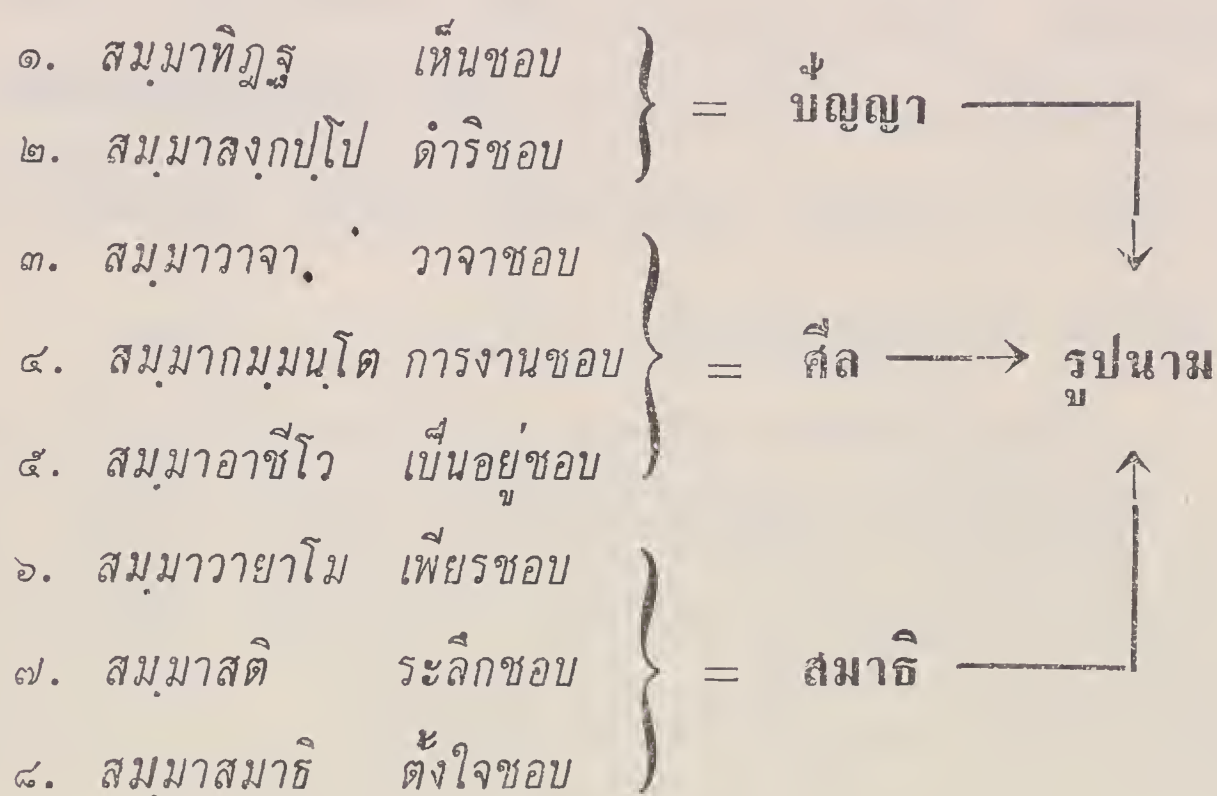
๕. *มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ* มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์ ได้แก่ญาณที่ ๓ อย่างแก่ เข้าเขตญาณที่ ๔ อย่างอ่อน เรียกว่า สัมมสนญาณ มีปั่ญญาพิจารณาทางถูกและทางผิด แล้ว

ละทางผิดยึดทางถูกต้องไป ในระยะนี้ วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการ มีโอภาส แสงสว่าง ปีติทั้ง ๕ เป็นต้นเกิดขึ้น

๖. *ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ* มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์ ดำเนินไปโดยลำดับ ๆ นับตั้งแต่อุทยัพพยญาณอย่างแก่เป็นต้นไป จนกระทั่งถึง อนุโลมญาณ หรือสัจจานุโลมิกญาณก็เรียก

๗. *ญาณทัสสนวิสุทธิ* มีความรู้ความเห็นอันบริสุทธิ์ ได้แก่มรรคทั้ง ๔ มีโสดาปัตติ-มรรค เป็นต้น

ความบริสุทธิ์ หมวดที่ ๓ มี ๘ ประการ ได้แก่มรรคทั้ง ๘ คือ –

ย่อให้สั้น ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ฯ ศีล สมาธิ ปัญญา ในบุพพภาคมรรค คือมรรคเบื้องต้น มีปรมัตถ์ คือ รูปนามเป็นอารมณ์ ในอริยมรรค คือมรรคเบื้องสูง มีนิพพานเป็นอารมณ์ ได้แก่ญาณที่ ๑๓-๑๔-๑๕

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ท่านก็พยายามดำเนินปฏิปทาของท่านตามความบริสุทธิ์ต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ ส่วนจะประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยแค่ไหนนั้น ก็สุดแท้แต่วาสนาบารมีของท่าน แต่เข้าใจว่า ท่านคงเจริญรอยตามปฏิปทานี้ได้เป็นอย่างดี เพื่อให้สมกับนามของท่าน ข้อนี้จะพึงเห็นได้จากปฏิปทาของท่านเอง คือ –

๑. ท่านเป็นนักเสียสละ เช่น เสียสละเสี่ยงต่อความอดอยากยากแค้น เดินทางจากจังหวัดขอนแก่นมาถึงจังหวัดนครราชสีมา ในสมัยที่หารถยนต์ รถไฟยังไม่ได้ มีแต่ใช้เกวียนกับเดินเท้าเท่านั้น ท่านพยายามบากบั่นผ่าพ้นอุปสรรคอันตรายมาจนกระทั่งถึงกรุงเทพ ฯ แล้วแสวงหาวัดอยู่จนได้สำนักอันเหมาะสม ได้เข้าศึกษาเล่าเรียนมีวิชาความรู้ เป็นผู้นำหมู่นำคณะ เป็นสมภารเจ้าวัด

ได้รับพระราชทานยศเป็นพระครูสัญญาบัตร มีราชทินนามว่า "พระครูวิสุทธิคุณาธาร" เป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานผู้เกิดมาในสุดท้ายภายหลังได้อย่างดี คน ๆ หนึ่งสร้างชีวิตได้ดีเท่านี้ ก็นับว่าไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา

๒. เสียสละความเกียจคร้าน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จนได้เป็นมหาเปรียญ

๓. เสียสละกิเลสตัณหา ข่มกิเลสตัณหาไว้ด้วยอำนาจศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ยอมสึกหาลาเพศไปเกลือกกลั้วกับกิเลสในทางโลกิยวิสัย ถึงจะมีมารมารบกวนรังควานท่านเท่าไร ท่านก็ไม่ยอมเป็นไปในอำนาจของมาร ท่านถือเสียว่า "มารไม่มี บารมีไม่แก่" ท่านสามารถเอาชนะได้ คือยอมตายกับผ้ากาสาวพัสตร อันเป็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ อย่างนี้เรียกว่า เป็นคนใจเพชร เป็นคนใจเด็ด เปรียบเหมือนกันกับมดแดง คือขาขาดเอาคางเกาะ เมื่อสรุปเป็นหลักธรรม นำมาพิจารณา ได้เนื้อหา ๑๐ ประการ คือ เสียสละ สามัคคี มีสัจจะ มีวินัย ใจเยือกเย็น เป็นบัณฑิต จิตสู้ตาย คลายทิฏฐิ ดำริชอบ กอร์ปกุศล ผลอนันต์

๔. เสียสละเพื่อเห็นแก่หมู่แก่คณะ เช่น ไม่ตระหนี่ที่อยู่อาศัย ไม่หวงวัดวาอาราม ตั้งใจอยู่เสมอว่า เพื่อนภิกษุสามเณรผู้มีศีลบริสุทธิ์ด้วยกัน ที่ยังไม่มาก็ขอให้มา เพื่อจะได้อยู่เป็นเพื่อนเป็นมิตร เป็นสหาย ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม นำพระพุทธศาสนาไปให้เจริญวัฒนาสถาพร ดำรงเสถียรภาพอยู่ตลอดกาลนาน

๕. ท่านตั้งตนอยู่ในคุณธรรมของผู้นำดี ๖ ประการ คือ

๑. *ขมา* มีความอดทนดี คือทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ

๒. *ชาคริยํ* ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่ประมาท

๓. *อุฏฐานํ* มีความขยันหมั่นเพียรดี เช่น เพียรสอน เพียรไหว้พระ สวดมนต์ บำเพ็ญสมณธรรมตามสมควรแก่สติปัญญาของตนเป็นต้น

๔. *สํวิภาโค* ท่านเป็นคนใจกว้าง โอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนภิกษุสามเณรเป็นอย่างดี ไม่ตระหนี่หวงแหน

๕. *ทยา* ท่านมีพรหมวิหารธรรมเป็นเรือนใจ มีความเอ็นดู เมตตาปราณี แก่ภิกษุสามเณรเป็นอย่างดี

๖. *นิกฺขณา* ท่านมีปัญญา สามารถปกครองพระภิกษุสามเณร ปกครองวัดวาอาราม ให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ให้มีความสงบเรียบร้อยดีตลอดมาจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิตของท่าน

สรุปความแล้ว ท่านเป็นผู้มาดี ไปดี อยู่ดี กินดี สมดังที่ท่านผู้รู้แต่งไว้เป็นคติสอนใจดังนี้ว่า –

มาให้ดีมีธรรมประจำจิต
ดีจะติดต่อตั้งเมื่อยังอยู่
ไปให้ดีมีธรรมเข้าค้ำชู
ดีจะอยู่แบ่งภาคเมื่อจากเอย.
อยู่ที่ไหนอยู่ได้ให้เขารัก
ดีประจักษ์ดีช่วยอำนวยผล
กินอะไรให้รู้กินสิ้นกังวล
ดีเป็นผลดลสนองต้องใจเอย.

ตอนที่ ๒ ความดีของท่านเจ้าภาพ

ท่านเจ้าภาพในที่นี้ ได้แก่คณะกรรมการผู้จัดงานศพพระครูวิสุทธิคุณาธาร มีพระครูธรรมธร สาธร ธมฺโร เป็นต้น เป็นประธาน พร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์ทั้งฝ่ายวัดและฝ่ายชาวบ้าน รวมทั้งท่านผู้คุ้นเคยอีกด้วย ความดีของท่านเจ้าภาพก็คือ ความเป็นผู้กตัญญูกตเวที รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและกระทำการตอบแทน ความกตัญญูกตเวทีนี้ ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเพชรน้ำหนึ่ง ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ พระพุทธองค์ก็ทรงยกย่องสรรเสริญ อันวิสัยของคนกตัญญูกตเวทีนั้น แม้พระคุณเพียงเล็กน้อยก็ไม่ลืม เช่น คำพูดประโยคเดียว คำสอนเพียงประโยคเดียวหรือวัตถุเพียงชิ้นเดียว ที่เราได้รับจากผู้อื่น ยังฝังแน่นอยู่ในส่วนลึกแห่งดวงใจ หรือส่วนลึกแห่งหทัยอย่างไม่มีวันลืมได้ ตัวอย่าง เช่น พระสารีบุตรระลึกถึงพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ เวลาท่านจะนอนต้องผินศีรษะไปทางทิศที่อาจารย์อยู่ ไหว้ก่อนแล้วจึงนอน นอกจากนี้ยังระลึกถึงอุปการคุณของราธพราหมณ์ ที่ได้เคยถวายข้าวเพียงทัพพีเดียว ในคราวที่ราธพราหมณ์ประสงค์จะบวช แต่ไม่มีใครอยากบวชให้ เพราะเห็นว่าเป็นคนแก่ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถามในที่ประชุมสงฆ์ว่า ใครระลึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์คนนี้ได้ ท่านพระสารีบุตรจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ระลึกได้ คือครั้งหนึ่ง พราหมณ์คนนี้ได้สั่งให้เขาถวายอาหารแก่ข้าพระองค์ทัพพีหนึ่งพระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า สาธุ สาธุ สารีบุตร สัตบุรุษทั้งหลาย เป็นผู้กตัญญู เป็นผู้กตเวที สารีบุตร ถ้ากระนั้นเธอจงให้พราหมณ์นี้บวชเถิด จงให้พราหมณ์นี้อุปสมบทเถิด ท่านพระสารีบุตรให้ราธพราหมณ์

นั้บวชแล้ว พาไปอยู่ในอาวาสของตน ถวายบิณฑบาตอันประณีต ซึ่งเป็นส่วนของตนแก่ท่าน สอนวิปัสสนากรรมฐานให้ ไม่ช้าไม่นานราธภิกษุเจริญวิปัสสนาตามก็ได้สำเร็จพระอรหันต์

ครั้งนั้น พระสงฆ์ได้ประชุมสนทนากันว่า พระสารีบุตรเถระ เป็นผู้กตัญญูกตเวที พระศาสดาทรงสดับคำนั้น ตรัสว่า สารีบุตรเป็นผู้กตัญญูกตเวทีแต่ในชาตินี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในชาติก่อน สารีบุตรเกิดเป็นช้าง ก็เป็นผู้กตัญญูกตเวทีเหมือนกัน แล้วตรัสอลีนจิตตชาดก ในปฐมวรรค ทุกนิบาต นิทานเรื่องนี้ ชี้ให้เห็นได้เด่นชัดแล้วว่า บุคคลผู้กตัญญูกตเวที เป็นบุคคลผู้หาได้ยากแท้ ทั้งเป็นมงคลอันสูงสุดแก่ท่านผู้นั้นเอง นักปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็ได้ยกย่องสรรเสริญ แม้เทวดาก็ชม พรหมก็สรรเสริญ ชื่อว่าเป็นผู้ดำเนินตามทางของนักปราชญ์

วันนี้ ท่านเจ้าภาพทั้งหลาย ก็ได้ตั้งอยู่ในคุณธรรมข้อนี้ คือความเป็นผู้กตัญญูกตเวทีเช่นกัน ดังนั้น ความกตัญญูกตเวที จึงเป็นภูมิของคนดี เป็นเครื่องหมายของคนดี ดังบรรยายมาฉะนี้

ตอนที่ ๓ ความสามัคคีของหมู่ คณะ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสเหตุให้เกิดความสุขไว้ ๔ อย่าง คือ –

๑. สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เป็นเหตุให้เกิดความสุข

๒. สุขา สทฺธมฺมเทสนา การแสดงพระสัทธรรม คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นเหตุให้เกิดความสุข

๓. สุฏฺา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความสามัคคีของหมู่คณะ เป็นเหตุให้เกิดความสุข

๔. สมคฺคานํ ตโป สุโข ตบะคือความเพียรเผาบาป เผาอกุศล ของหมู่คณะ เป็นเหตุให้เกิดความสุข

ในที่นี้ จะได้ยกมาอธิบายเพียงข้อเดียวเท่านั้น คือ ข้อที่ ๓

คำว่า สามัคคี แปลว่า ความพร้อมเพรียงกัน มาพร้อมกัน มาบรรจบกัน มารวมกัน จำแนกเป็น ๔ ประการคือ

๑. วัตถุสามัคคี

๒. บุคคลสามัคคี

๓. กิเลสสามัคคี

๔. ธัมมสามัคคี

๑. วัตถุสามัคคี ได้แก่ความพร้อมเพรียงของวัตถุ เช่น ทัพพสัมภาระทั้งหลาย มีอิฐ ปูน ไม้ กรวด ทราย เป็นต้น เมื่อมารวมกันแล้ว สามารถให้เราได้พึ่งพาอาศัยกันลม กันแดด กันอันตรายต่าง ๆ ได้ นอนเป็นสุขสบาย ทำให้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ เพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ ทั้งนี้ก็เพราะความพร้อมมูลแห่งวัตถุนั้นเองเป็นต้นเหตุ

๒. บุคคลสามัคคี ได้แก่ความพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะ เช่น ท่านเจ้าภาพในงานนี้ ต่างช่วยกันคนละไม้คนละมือ ไม่เกี่ยงกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน พร้อมกันจัด พร้อมกันทำ นับตั้งแต่ร่วมกันสละกำลังทรัพย์ สละกำลังกาย จัดสถานที่ ต้อนรับแขก วิ่งเต้นติดต่องานมีนิมนต์พระเทศน์ พระสวดเป็นต้น ดังนั้น งานทุกชิ้นทุกอันจึงสำเร็จเสร็จสิ้นลงด้วยความเรียบร้อย ถึงคราวคับขัน ถ้าเราสามัคคีกันก็ปลอดภัยได้ เอาตัวรอดได้ ตัวอย่างเช่น ครั้งที่พระพุทธเจ้าของเราเสวยชาติเป็นนกกระจาบ มีนกกระจาบเป็นบริวารเป็นจำนวนมาก วันหนึ่ง นกเหล่านั้นลงไปหากินอาหารในทุ่งนา ถูกนายพรานเอาตาข่ายตลบ หัวหน้าคือพระโพธิสัตว์บอกว่า บิน ต่างก็พากันบิน สามารถเอาตาข่ายของนายพรานไปไว้บนยอดไม้ แล้วปลอดภัยทุกตัว ทั้งนี้ ก็เพราะผลแห่งความสามัคคี โบราณท่านสอนไว้ว่า "สามัคคีนี้แหละล้ำเลิศประเสริฐศรี ทุกสิ่งประสงค์จงใจจะสำเร็จได้ก็เพราะสามัคคี" ดังนี้ เป็นต้น และว่า "ช่วยกันเมื่อยามยาก ร่วมลำบากเมื่อมีกิจ ทำให้คิดไม่รู้วาย เหนื่อยแล้วแต่เหนื่อยหาย แต่เครื่องหมายคือความดียังมีอยู่" ดังนี้

แม้เมื่อมีข้าศึกศัตรูมาย่ำยีบีฑาที่อยู่อาศัย ถ้าเราพร้อมเพรียงกันต่อสู้ ก็สามารถเอาชนะได้ ถึงแม้เราจะมีกำลังน้อยกว่า แต่ถ้ามีความสามัคคีกันจริง ๆ แล้ว ถึงศัตรูนั้นจะใหญ่กว่า มากกว่าก็สามารถเอาชนะได้ ตัวอย่างนางนกไส้ไปออกลูกไว้ที่ทางช้าง ช้างโขลงหนึ่งมี ๑๒ ตัว เดินมาทางนั้น นางร้องขอไม่ให้เหยียบลูกน้อย ช้างตัวสุดท้ายไม่ยอมฟัง เหยียบจนลูกตาย นางนกไส้โกรธจึงไปติดต่ออีกาให้ช่วยจิกตาช้าง อีการับอาสาจิกตาช้างจนตาแตกทั้ง ๒ ข้าง ไปติดต่อแมลงวันหัวเขียวมาหยอดไข่ใส่ตาช้าง จนกระทั่งเกิดหนอนเจาะ ไปติดต่อกบให้ไปร้องบนเขา แล้วลงไปในเหว ช้างหิวน้ำก็ปีนป่ายหาน้ำตามเสียงกบ ผลสุดท้ายก็ตกเหวคอหักตาย

การที่กบตัวน้อย ๆ นกตัวน้อย ๆ แมลงวันตัวนิดเดียว พากันเอาชนะช้างตัวโต ๆ ได้ ก็เพราะสัตว์เหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรมคือความสามัคคีกัน ท่านเจ้าภาพก็ชื่อว่าได้ดำเนินตามปฏิปทานี้เช่นกัน

๓. กิเลสสามัคคี ได้แก่ โลภะ โทษะ โมหะ อันเป็นอกุศลมูล พร้อมทั้งกุศลเจตสิก หากว่ากิเลสเหล่านี้มารวมกัน พร้อมเพรียงกันเมื่อใดแล้ว เมื่อนั้นคนย่อมทำความชั่วทางกาย ทาง

วาจาได้ทั้งนั้น เช่น ฆ่ากัน ลักของกัน แย่งลูกแย่งเมียกัน พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น ผลที่สุดก็ฆ่ากันตาย โกงกัน จี้เครื่องบินกัน เป็นต้น ตลอดจนเกิดสงครามรบราฆ่าฟันกัน ดังข่าวที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อย ๆ นั้นแหละคือผลแห่งความสามัคคีของกิเลส

๔. ธัมมสามัคคี ได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เมื่อมารวมกันเป็นธัมมสามัคคีเมื่อใด เมื่อนั้นกิเลสย่อมอยู่ไม่ได้ จะถูกกองทัพธรรมประหารออกทิ้งอย่างเด็ดขาดเลย จะรวมกันพร้อมเพรียงกัน ตั้งแต่ญาณที่ ๑๒ จนถึงญาณที่ ๑๔ พอถึงญาณที่ ๑๔ ธรรมเหล่านี้ จะเข้าพร้อมกันทั้ง ๓๗ ประการไม่มีเหลือเลย ตอนนั้นแหละจะมีกำลังกล้ายิ่งกว่าสายฟ้า สามารถตัดกิเลสให้ขาดสะบั้นลงอย่างไม่มีวันจะกลับเกิดขึ้นได้อีก

ตอนที่ ๔ แสดงถึงเนื้อธรรม ดังต่อไปนี้ –

๑. ความมุ่งหมายของการฟังธรรมมี ๕ ประการ คือ–

๑. ฟังธรรมเอาบุญ
๒. ฟังธรรมเอาความรู้
๓. ฟังธรรมเพื่อให้เป็นอุปนิสัยปัจจัย
๔. ฟังธรรมเพื่อปฏิบัติตาม
๕. ฟังธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ตาย

ข้อที่ ๑ ฟังธรรมเอาบุญ

หมายความว่า ถ้าเราตั้งใจฟังจริง ๆ แล้ว ถึงแม้จะไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ ก็ได้บุญ เพราะขณะนั้น กาย ใจ สงบ ตัวอย่างเช่นแม่ไก่ฟังธรรม กบฟังธรรม ค้างคาวฟังพระสวดอภิธรรม เป็นต้น เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ สัตว์เหล่านั้นพากันไปเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เทวดาบ้าง ผลสุดท้ายก็ได้พากันเจริญวิปัสสนาจนสิ้นอาสวะกิเลส

ข้อที่ ๒ ฟังธรรมเอาความรู้

หมายความว่า ฟังธรรมประกอบด้วยองค์ ๔ และ องค์ ๕ องค์ ๔ นั้น คือ–

๑. อฏฺฐิกตฺวา ฟังให้เกิดประโยชน์ ฟังให้จดกระดูก โบราณว่า ฟังให้เข้ากระดูกดำ

๒. มนสิกตฺวา กระทำการฟังไว้ในใจให้ดี อย่าประมาท อย่าเผลอ อย่าหลง อย่าหลับต้องตามพิจารณาด้วยใจให้ดี อย่าสักแต่ฟัง เวลาพระเทศน์อย่าเอามือตำหมาก อย่า

เอาปากคุยกันแข่งขันกับพระเทศน์ ถ้าจะหมอบฟังก็หมอบให้เป็น คือต้องหมอบเก็บ อย่าหมอบกบ อย่าหมอบกับ อย่าหมอบแล้วหลับไปเลย ไม่ดี

๓. สพฺพเจตสา มนนฺนาหริตฺวา ประมวลจิตใจทั้งหมดมาสู่จุดเดียว คือรวบรวมกำลังใจให้ดีไม่ให้ใจออกหนีไปจับเรื่องอื่น ตั้งใจให้จดจ่ออยู่กับเรื่องที่เทศน์นั้น เรียกว่า ทำใจให้เป็นสมาธิ เพราะสมาธิเป็นเหตุให้เกิดปัญญา

๔. โอหิตโสโต เงี่ยหูลงสดับ เงี่ยหูลงฟังจริง ๆ ได้แก่ตั้งใจฟัง ฟังให้ได้องค์ ๔ คือ สุ. จิ. ปุ. ลิ

ถ้าฟังธรรมโดยอุบายอย่างนี้ นิวรณ์ ๕ ก็สงบ โพชฌงค์ ๗ ก็จะเกิดขึ้นได้ จิตใจก็ผ่องใส ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งใดเคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด บันเทาความสงสัยเสียได้ ทำความเห็นผิดให้ถูกต้องได้

ส่วนองค ๕ นั้น ฟังธรรมเพื่อให้เป็นพหุสูตร คือผู้คงแก่เรียน มีดังนี้ คือ-

๑. พหุสฺสุตา หมั่นฟังบ่อย ๆ ฟังให้มาก ๆ เรียนให้มาก ๆ

๒. ธตา ฟังแล้วต้องจำไว้ คือพยายามจำให้ได้มาก ๆ

๓. วจสา ปริจิตา ฟังแล้วต้องท่องให้คล่องปาก จำได้แม่นยำ จำได้ดี ไม่หลง ไม่ลืม

๔. มนสานุเปกฺขิตา ฟังแล้วต้องตามพิจารณาด้วยใจ ได้แก่ลงมือปฏิบัติตาม

๕. ทิฏฺฐิยา สุปฏิวิทฺธา แทงตลอดด้วยปัญญา ข้อนี้ ท่านหมายเอาวิปัสสนาปัญญา ได้แก่วิปัสสนาญาณ ๑๖

การฟังธรรมดังที่บรรยายมานี้ เรียกว่า ฟังธรรมเอาความรู้ เมื่อฟังอย่างนี้ ย่อมได้ความรู้จริง ๆ ได้ทั้งความรู้ด้านปริยัติ ด้านปฏิบัติ และด้านปฏิเวธ

ข้อที่ ๓ ฟังธรรมเพื่อให้เป็นอุปนิสัยปัจจัย

หมายความว่า เวลาฟังนั้น ไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ หรือฟังแต่ยังไม่เกิดศรัทธา ฟังไปตามหมู่ตามพวก เห็นเขาฟังก็ฟังกับเขาไป ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นบุญเป็นกุศล เป็นปัจจัยในภพหน้า ชาติหน้าได้ เช่น สัจจกนิครนถ์และงูเหลือมเป็นตัวอย่าง มีเรื่องเล่าไว้ว่า

ในกรุงสาวัตถี นิครนถ์ชื่อสัจจกะ เป็นบัณฑิต มีวาจาฉลาด เป็นอาจารย์สอนศิลปะแก่พระราชกุมาร เข้าใจว่าตนเองมีปัญญามาก กลัวท้องจะแตก จึงเอาแผ่นเหล็กรัดท้องไว้ อัคคิเวสนะก็เป็นชื่อของท่านเหมือนกัน

วันหนึ่ง เขาเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ได้ฟังจุฬสัจจกสูตร รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งเข้าไปเฝ้าอีก ได้ฟังมหาสัจจกสูตรดังกล่าวนี้ อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๒ หน้า ๔๒๒-๔๓๗ ถึงจะฟังถึงสองครั้งก็ไม่บรรลุมรรคผลนิพพานอะไรเลย ไม่ได้บวช ไม่ได้ตั้งอยู่ในสรณะ แต่การฟังนั้น สามารถเป็นอุปนิสัยปัจจัยในภพชาติต่อไป คือ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงไปได้ ๒๑๘ ปี สัจจกนิครนถ์ได้มาเกิดในตัมพปัณณิทวีป ได้ออกบวช เรียนพระไตรปิฎก สอนศิษยานุศิษย์เป็นจำนวนมาก ปกครองหมู่คณะเป็นจำนวนมาก วันหนึ่ง ท่านไปเยี่ยมพระอุปัชฌาย์ ๆ มีความประสงค์จะเตือนท่านให้ปฏิบัติกรรมฐาน เวลาท่านมากราบไม่ยอมพูดเลยแม้สักคำเดียว ท่านจึงกราบเรียนถามว่า กระผมมีความผิดอะไรพระอุปัชฌาย์จึงไม่พูดด้วย พระอุปัชฌาย์ตอบว่า คุณอย่าเข้าใจว่า กิจแห่งบรรพชิตของคุณถึงที่สุดแล้วด้วยเหตุเพียงเท่านี้ กระผมจะทำอย่างไรต่อไปอีกเล่าขอรับ คุณจงหลีกออกจากหมู่ หยุดการสอนเสียก่อน แล้วลงมือปฏิบัติธรรมคือเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ช้าไม่นานท่านก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

แม้งูเหลือมฟังอายตนกถา เป็นอุปนิสัยปัจจัยจนได้พบพระธรรม ก็ควรนำมาเป็นตัวอย่างในเรื่องนี้ได้

ข้อที่ ๔ ฟังธรรมเพื่อปฏิบัติตาม

หมายความว่า **ฟังแล้วจำไว้** มีโอกาสก็น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติตาม เช่น พระท่านสอนว่า บุคคลผู้อยู่ครองเรือน ต้องมีธรรมเป็นหลักปฏิบัติ ๔ ข้อ ครอบครัวจึงจะมีความสุขความเจริญ ธรรมนั้นเรียกว่า ฆราวาสธรรม คือ–

๑. ขันติ ความอดทน ได้แก่ทนลำบาก ทนตรากตรำ ทนเจ็บใจ

๒. สัจจะ ซื่อสัตย์ต่อกัน

๓. ทมะ รู้จักข่มใจตัวเอง รู้จักฝึกฝนอบรมตัวเอง

๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน และสละกิเลสภายใน เช่น ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่แส่หาอบายมุขมีความเป็นนักเลงหญิง นักเลงเล่นการพนันเป็นต้น

ฟังแล้วปฏิบัติตามในขณะนั้นอย่างหนึ่ง เช่น ขณะที่พระองค์กำลังเทศน์อยู่นี้ ขันธ์ ๕ เกิดแล้ว คือ เสียงของพระเทศน์ เป็นสัททรูป ปสาทหูของท่านผู้ฟัง เป็นโสตปสาทรูป *จัดเป็นรูปขันธ์* ได้ยินเสียงพระเทศน์แล้วใจสบาย เป็นสุขเวทนา *จัดเป็นเวทนาขันธ์* จำได้ *เป็นสัญญาขันธ์* แต่งใจท่านผู้ฟังให้รู้ว่า ท่านเทศน์เรื่องอะไร เทศน์ดี เทศน์ไม่มี *จัดเป็นสังขารขันธ์* ได้ยินเสียง *จัดเป็นวิญญาณขันธ์* ย่อให้สั้นเหลือ ๓ คือ รูปขันธ์ ๑ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ ทั้ง ๓ ขันธ์นี้

ย่อลงเป็น ๑ เรียกว่า *นามเจตสิก* วิญญาณ *เป็นนามจิต* ย่อให้สั้นที่สุดในแนวปฏิบัติเหลือเพียง ๒ เท่านั้น คือ รูป ๑ นามเจตสิก กับ นามจิต ย่อเป็น ๑ คือ นาม รูปนามนี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา เรียกว่า ปรมัตถ์อารมณ์ ดังนั้น เวลาฟังธรรม จึงสามารถปฏิบัติได้ โดยภาวนาว่า *"ได้ยินหนอ ได้ยินหนอ"* ตั้งสติกำหนดไว้ที่หูเท่านั้น ตัวอย่างเช่น พาหิยทารุจิริยะ ฟังพระพุทธเจ้าเทศน์ตอนไปบิณฑบาตว่า *เห็นก็ให้อยู่แค่เห็น ได้ยินก็ให้อยู่แค่ได้ยิน* ท่านก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ อย่างนี้เรียกว่า *ฟังเทศน์ปฏิบัติ* สมัยพุทธกาลนิยมฟังเทศน์กันแบบนี้ ถ้าฟังเอาความรู้ ฟังไปเท่าไหร่ ๆ ก็ไม่มีทางสำเร็จได้ เช่น พระอานนท์เป็นตัวอย่าง ท่านได้ฟังธรรมมากกว่าใคร ๆ ทั้งหมด แต่ท่านไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านจึงได้ลงมือปฏิบัติ คือเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ผลสุดท้ายก็ได้บรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอรหันต์ในวันทำปฐมสังคายนา

ข้อที่ ๕ ฟังธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ฟัง

หมายความว่า การฟังธรรมนั้นถือว่าเป็นบุญกิริยาวัตถุหลายข้อ ดังนั้น เมื่อเรามีบุญแล้ว เราก็สามารถอุทิศส่วนบุญนี้ให้แก่ท่านผู้ตายได้ ดังที่ท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญอยู่ในวันนี้ พอพระเทศน์จบ ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ตรวจน้ำ อย่างนี้เรียกว่า ฟังเทศน์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

๒. ตายแล้วไปไหน ?

คำว่า "ตาย" แปลว่า ไปสู่ภพ ๓ ภพใดภพหนึ่ง ดังวิเคราะห์ว่า *"ติภวํ อยตีติ ตาโย"* ชื่อว่า ตาย เพราะอรรถว่าไปสู่ภพ ๓ ดังนี้ ฯ

ภพ ๓ นั้น ได้แก่ กามภพ ๑ รูปภพ ๑ อรูปภพ ๑

๑. กามภพ แปลว่า ภพที่ยังเกี่ยวข้องอยู่กับกามคุณทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กามภพนั้นมีอยู่ ๑๑ คือ อบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ชั้น

๒. รูปภพ แปลว่า ภพเป็นที่อยู่ของพรหมที่มีรูป มีอยู่ ๑๖ ชั้น นับตั้งแต่พรหมปาริสัชชา พรหมปุโรหิต เป็นต้นไป

๓. อรูปภพ แปลว่า ภพเป็นที่อยู่ของพรหมที่ไม่มีรูป มีอยู่ ๔ ชั้น มีอากาสานัญจายตนพรหมเป็นต้น

รวมทั้งสิ้นเป็น ๓๑ ภูมิด้วยกัน เมื่อคนเราตายแล้ว ถ้ากิเลสยังมีอยู่ ก็จะพากันไปสู่ภูมิ ๓๑ ภูมินี้ ภูมิใดภูมิหนึ่ง ทั้งนี้ก็สุดแท้แต่กรรมของตนที่ได้ทำไว้จะนำไป ตายแล้วใครจะไปทางไหน ก็โปรดดูแผนที่เดินทางเอาเองเถิด คือทาง ๗ สายนั้นเอง

๓. **ทาง ๗ สาย**

ทางเดินแห่งสัตว์โลกเมื่อตายไปแล้ว มีอยู่ ๗ สายด้วยกัน คือ–

๑. **ทางไปนรก** ได้แก่โทษะ โทษะคือความโกรธ มีผลนำผู้ตายไปสู่นรก นรกนั้นทั้งหมด มี ๔๕๗ ขุม

๒. **ทางไปเปรต อสุรกาย** ได้แก่โลภะ โลภะคือความโลภ ความหวง ความห่วงสมบัติ ห่วงลูก ห่วงหลาน มีผลนำผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต–อสุรกาย

๓. **ทางไปเป็นสัตว์เดรฉาน** ได้แก่โมหะ โมหะคือความหลง มีผลนำผู้ตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรฉาน เช่น พระติสสะ ได้จีวรใหม่มา หลงจีวร มรณะภาพแล้วไปเกิดเป็นเล็น เป็นตัวอย่าง

๔. **ทางไปมนุษย์** ได้แก่ศีล ๕ กุศลกรรมบท ๑๐

๕. **ทางไปสวรรค์ ๖ ชั้น** ได้แก่มหากุศล ๘ เช่น ให้ทานมีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ฟังธรรม สร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น

๖. **ทางไปพรหมโลก ๑๖ ชั้น** ได้แก่การเจริญสมถกรรมฐาน จนได้บรรลุฌาณ ผลของฌาณนำไปเกิดเป็นพรหม ในพรหมโลก

๗. **ทางไปนิพพาน** ได้แก่การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน หรือ เจริญสติปัฏฐาน ๔ ดังบาลีว่า

เยเนว ยนฺติ นิพฺพานํ พุทฺธา เตสญฺจ สาวกา
เอกายเนน มคฺเคน สติปฏฺฐานสญฺญินาฯ

พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวก ได้ดำเนินไปสู่พระนิพพานด้วยทางเส้นใด ทางเส้นนั้นเป็นทางสายเอก นักปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายรู้ทั่วถึงกันหมดแล้วว่า ทางสายนั้น คือ สติปัฏฐาน ๔ ดังนี้

๔. **วิธีเตรียมตัวก่อนตายนั้น มีดังนี้ คือ–**

ในมหาปรินิพพานสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

"ทหราปิ จ เย วุฑฺฒา เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา" ดังนี้เป็นต้น

แปลเป็นใจความว่า *"ทั้งคนหนุ่ม ทั้งคนแก่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ทั้งคนมั่งมี ทั้งคนยากจน บุคคลทั้งมวลเหล่านี้ล้วนมีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้า อุปมาเหมือนกับหม้อดินทั้งใบเล็ก ใบใหญ่ ทั้งเผาสุก เผาดิบ หม้อดินทั้งมวลล้วนมีความแตกเป็นที่สุดฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ก็ฉันนั้น*

พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนต่อไปอีกว่า

"ปริปกฺโก วโย มยฺหํ ปริตฺตํ มม ชีวิตํ" ดังนี้เป็นต้น

แปลเป็นใจความว่า "วัยของเราก็แก่มากแล้ว ชีวิตของเราเหลืออีกนิดๆ น่อย เราก็จะจากพวกเธอไปแล้ว แต่เราได้ทำที่พึ่งให้แก่ตนไว้ดีแล้ว พวกเธอทั้งหลาย (จงเตรียมตัวก่อนตายไว้ให้พร้อม คือ–) อย่าประมาท ๑ จงมีสติ ๑ จงมีศีลบริสุทธิ์ ๑ จงตั้งความดำริแห่งใจไว้ให้ถูกทาง ๑ จงตามรักษาจิตของตน ๑ ผู้ใดจักไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะละชาติสงสารแล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ คือ ถึงพระนิพพาน" ดังนี้ฯ

คำว่า "อปฺปมตฺตา" แปลว่า ไม่ประมาท หมายความว่า ไม่ปล่อยจิตไปในกามคุณ ๕ ด้วยอำนาจแห่งทุจจริต ไม่ทอดฉันทะ ไม่ทอดธุระ ในการบำเพ็ญคุณงามความดี คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้งปกติศีล ทั้งภาวนาศีล ปกติสมาธิ ภาวนาสมาธิ ปกติปัญญา ภาวนาปัญญา

คำว่า "สตีมนฺโต" แปลว่า จงมีสติ ได้แก่จงเจริญสติปัฏฐาน ๔ หรือจงเจริญวิปัสสนานั่นเอง

คำว่า "สุสีลวา" แปลว่า จงเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ได้แก่ปกติศีล กับ ภาวนาศีล หรือ ศีลนอกมรรค กับ ศีลในมรรค

คำว่า "สุสมาหิตสงฺกปฺปา" แปลว่า จงมีความดำริอันตั้งไว้ถูกต้องดีแล้ว คือตั้งไว้ในกุศลกรรมบท ๑๐ ตั้งไว้ในบุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

คำว่า "สจิตฺตมนุรกฺขถ" แปลว่า จงตามรักษาจิตของตน ได้แก่รักษาด้วยอินทรีย์สังวร ๑ ด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ๑ ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ๑

๕. ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ได้เตรียมตัวก่อนตายไว้เป็นอย่างดีแล้ว ?

ปฏิบัติอย่างนี้ คือ –

๑. เว้นทางสายที่ ๑-๒-๓ เสีย แล้วเดินตามทางสายที่ ๔-๕-๖-๗ ต่อไปจนสุดทาง

๒. ปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท ๕ ข้อ ตามที่มีปรากฏอยู่ในมหาปรินิพพานสูตร ดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น คือ ไม่ประมาท ๑ มีสติ ๑ มีศีลบริสุทธิ์ ๑ ตั้งตนไว้ถูกทาง ๑ ตามรักษาจิตของตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ๑

๓. วิธีที่ย่อที่สุด ง่ายที่สุด สะดวกสบายดีที่สุด คือ –

๑. ไหว้พระ สวดมนต์ ก่อนนอนทุกๆ วัน อย่าให้ขาดได้เป็นดี

๒. ระลึกถึงบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้วนั้นทุกๆ คืน

๓. เจริญสมถ-วิปัสสนา ก่อนนอนทุกๆ วัน อย่าให้ขาดได้

๖. อธิบายธรรมประจำคาถา ที่ได้ยกไว้เป็นนิเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

"สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ" ดังนี้เป็นต้น ใจความว่า *"เมื่อใด พิจารณาเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์"* ดังนี้ ฯ

คำว่า *"สังขารทั้งปวง"* ในที่นี้ ได้แก่ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อให้สั้น ได้แก่รูปนาม

คำว่า *"รูปนามเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา"* นั้น คือ รูปนามไม่เที่ยง สิ้นไป รูปนามเป็นทุกข์ ทนอยู่ไม่ได้ รูปนามบังคับบัญชาไม่ได้ ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ๆ ทั้งสิ้น

การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้น ต้องเห็นพร้อมกัน คือเห็นในขณะเดียวกัน ไม่ก่อน ไม่หลังกัน ผู้ที่จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้อย่างถูกต้องตามพระไตรปิฎกจริง ๆ นั้น ต้องเห็นด้วยอำนาจวิปัสสนา ปัญญา และต้องเห็นถึง ๔ ขั้น คือ–

ขั้นที่ ๑ เห็นด้วยปัญญาขั้นปริยัติ คือ เวลาทำวัตรเช้า สวดตามตำราว่า "รูปํ อนิจฺจํ เวทนา อนิจฺจา รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง ปากก็ว่าไป ใจก็นึกตามไป เห็นอย่างนี้ คะแนนเต็ม ๑๐๐ ได้ ๒–๓ คะแนน

ขั้นที่ ๒ เห็นด้วยปัญญาขั้นจินตามยปัญญา คือปัญญาเกิดจากการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน อยู่ในญาณที่ ๑–๒–๓ ย่อมพิจารณารูปนาม โดยการนึกคิดเป็นส่วนมาก เช่น นึกถึงร่างกายของเราทั้งหมดว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นึกถึงความเป็นเด็กจนกระทั่งมาถึงความเป็นผู้ใหญ่อยู่ในขณะนี้ หรือนึกถึงคนตายตามที่เป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ แล้วนึกย้อนกลับเข้ามาหาตัวเราว่า จะต้องเจ็บต้องตายเช่นนั้น ตัวอย่างพระมหากาล เข้าไปป่าช้าพิจารณาศพที่นางกาลีกำลังเผาอยู่ มือเท้างอหงิก หนังหน้าผากเลิกออก มีสีสรรววรรณะเหมือนกันกับแม่โคด่าง แล้วท่านพิจารณาว่า

"อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข"

สังขารคือ รูปนามไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างนี้ ถ้าสังขารเหล่านั้นสงบระงับ คือดับไปไม่เกิดอีก พร้อมทั้งกิเลสก็ดับไปด้วยเป็นสุข" ดังนี้ ฯ

ในตอนนี้ ท่านใช้จินตามยปัญญาพิจารณารูปนามเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คะแนนเต็ม ๑๐๐ ได้เพียง ๑๕ คะแนนเท่านั้น ฯ

ขั้นที่ ๓ เห็นด้วยปัญญาขั้นภาวนามยปัญญา คือเห็นได้ในญาณที่ ๔ เรียกว่า อุทยัพพยญาณ ตั้งแต่ขั้นนี้เป็นต้นไป จึงจะจัดเป็นภาวนามยปัญญา หรือ เป็นวิปัสสนาปัญญาแท้การเห็นพระไตรลักษณ์ในขั้นนี้ เห็นโดยมิได้นึกคิดเลย เห็นชัดเจนมาก เห็นเพราะอาศัยปัจจุบันนธรรมแท้ ๆ เห็นเพราะเพิกสันตติออกได้ เพราะว่าสันตติบังไม่ให้เห็นอนิจจัง เมื่อเพิกสันตติเสียได้อนิจจังก็ปรากฏตามความเป็นจริง คือปรากฏชัด ๕๐ คะแนน ยังไม่ถึง ๑๐๐ คะแนน

ขั้นที่ ๔ เห็นด้วยภาวนามยปัญญาขั้นสูง คือ ญาณที่ ๑๒ เรียกว่า อนุโลมญาณ หรือ สัจจานุโลมิกญาณก็เรียก การเห็นพระไตรลักษณ์ขั้นนี้ เห็นชัดจริง ๆ คือเห็นชัดจนถึง ๑๐๐ คะแนน ไม่มีขาดตกบกพร่องเลยแม้แต่น้อย

ถ้านักปฏิบัติผู้ใดเห็นอนิจจังชัด แล้วเข้าสู่นิพพาน นิพพานของท่านผู้นั้น ชื่อว่า **อนิมิตตนิพพาน** อนิมิตตวิโมกข์ก็เรียก

ถ้านักปฏิบัติผู้ใดเห็นทุกข์ชัด แล้วเข้าสู่นิพพาน นิพพานของท่านผู้นั้น ชื่อว่า **อัปปณิหิตนิพพาน** อัปปณิหิตวิโมกข์ก็เรียก

ถ้านักปฏิบัติผู้ใดเห็นอนัตตาชัด แล้วเข้าสู่นิพพาน นิพพานของท่านผู้นั้น ชื่อว่า **สุญญตนิพพาน** สุญญตวิโมกข์ก็เรียก

เมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนา ได้เจริญวิปัสสนามาโดยถูกต้องตามมหาสติปัฏฐานสูตรแล้ว **จะมี** ปัญญาเกิดขึ้นมาโดยลำดับ ๆ ถึง ๑๖ ขั้น คือ-

๑. *นามรูปปริจเฉทญาณ* ปัญญาแยกรูปนามออกจากกันได้

๒. *ปัจจยปริคคหญาณ* ปัญญารู้เหตุและผลของรูปนามได้ดี

๓. *สัมมสนญาณ* ปัญญาพิจารณารูปนามเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยการคิดเอาเอง อยู่ในขั้นจินตามยปัญญา

๔. *อุทยัพพยญาณ* ปัญญาเห็นรูปนามเกิดดับ เข้าเขตวิปัสสนาญาณ เข้าเขตภาวนามยปัญญาตั้งแต่นี้ไป

๕. *ภังคญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นเฉพาะความดับไปของรูปนามฝ่ายเดียว จัดเป็นอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป

๖. *ภยญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นรูปนามเป็นของน่ากลัว เสียว ๆ หวาด ๆ เหมือนเป็นโรคเส้นประสาท

๗. *อาทีนวญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์ เห็นโทษของรูปนาม มีเวทนารบกวนมาก

๘. *นิพพิทาญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นรูปนามมีทุกข์ มีโทษ แล้วเกิดความเบื่อหน่าย

๙. *มุญจิตุกัมยตาญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์ โทษ เกิดความเบื่อหน่ายในรูปนาม อยากออก อยากหนี อยากหลุด อยากพ้นไปจากรูปนาม รู้สึกกระวนกระวายใจ มีอาการคัน ใจคอหงุดหงิด

๑๐. *ปฏิสังขาญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นทุกข์โทษตามความเป็นจริงแล้ว ตั้งใจจริง ปฏิบัติจริง มีกำลังใจเข้มแข็ง ไม่ยอมท้อถอย มีอาการดุจเข็มแทง

๑๑. *สังขารุเปกขาญาณ* ปัญญาพิจารณาเห็นรูปนามเกิดดับชัดเจนแล้ว วางเฉยในรูปนาม ละความยินดี ละความกลัว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีใจเฉย ๆ ดูความเกิดดับของรูปและนามอยู่ ตอนนี้สบาย เวทนาไม่รบกวนนั่งแล้วเพลิดเพลินดี จะนั่งนานเท่าไรก็ได้

๑๒. *อนุโลมญาณ* หรือ สัจจานุโลมิกญาณ ญาณนี้เห็นพระไตรลักษณ์ขีดถึง ๑๐๐ คะแนน หรือเรียกว่าเต็ม ๑๐๐% เห็นอริยสัจ ๔ ชัด อนุโลมตามญาณต่ำ คือ เริ่มมาตั้งแต่ญาณที่ ๔-๕-๖-๗-๘-๙-๑๐-๑๑ เป็นอนุโลมและเป็นปฏิโลม คือ กลับไปกลับมาอยู่จนกว่าจะข้ามได้ ดุจบุคคลจะกระโดดข้ามเหมืองน้ำฉะนั้น และอนุโลมตามญาณสูง คืออนุโลมตามโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ มีสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น ญาณนี้เป็นญาณตัดสินอารมณ์ครั้งสุดท้าย ก่อนแต่จะถึงนิพพาน มีปรมัตถ์คือรูปนามเป็นอารมณ์ เป็นโลกิยะ

๑๓. *โคตรภูญาณ* ญาณนี้เป็นญาณครอบโคตร คือ กำลังละโคตรของปุถุชน เข้าสู่โคตรพระอริยเจ้า ทิ้งรูปทิ้งนามมีนิพพานเป็นอารมณ์ ทรงอยู่ ๑ ขณะจิตเท่านั้น อยู่ในระหว่างโลกิยะกับโลกุตระต่อกัน

๑๔. *มัคคญาณ* ญาณนี้ตัดกิเลสได้เป็นสมุจเฉทประหาน คือ ละกิเลสได้โดยเด็ดขาด ไม่มีวันจะกลับมาเกิดได้อีกเลย แต่ละได้ไม่หมดทั้ง ๑๒ ตัว ละได้เด็ดขาดเพียง ๕ ตัวเท่านั้น คือ กิเลสทั้งหมด บาปทั้งหมดที่เป็นอนุสัยนอนดองอยู่ในใจนั้น เมื่อจะกล่าวตามหลักพระอภิธรรมเรียกว่า *อกุศลมูล* แปลว่า รากบาป มีอยู่ ๑๒ ได้แก่โลภะ ๘ โทษะ ๒ โมหะ ๒ เมื่อถึงญาณที่ ๑๔ นี้ ละโลภะได้ ๔ ละโมหะได้ ๑ คือ วิจิกิจฉา ยังเหลืออยู่อีก ๗ แต่ว่าอ่อนกำลังลงไปมากแล้ว ญาณนี้

ทรงอยู่ ๑ ขณะจิต เป็น *โลกุตตระ* ต้องปฏิบัติถึงญาณนี้ จึงจะหายสงสัยในเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ มรรค ผล นิพพาน ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่

๑๕. *ผลญาณ* ญาณนี้ไม่ได้ตัดกิเลส เป็นผลของมรรคที่ประหานกิเลสมาแล้ว มีนิพพานเป็นอารมณ์ ถ้าเป็นมันทบุคคล คือ บุคคลผู้มีปัญญาอ่อน ทรงอยู่ ๒ ขณะจิต ถ้าเป็นติกขบุคคล คือ บุคคลผู้มีปัญญากล้า ทรงอยู่ ๓ ขณะจิต เป็นโลกุตตระ

๑๖. *ปัจจเวกขณญาณ* ญาณนี้ย้อนกลับไปพิจารณากิเลสที่ละได้ กิเลสที่เหลืออยู่ มรรค ผล นิพพานที่ตนได้ผ่านมาเป็นโลกียะ มีปรมัตถ์เป็นอารมณ์ ใช้จิตมหากุศลพิจารณา

พระคาถาที่ว่า " *เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อนั้นย่อมหน่ายในทุกข์ นั่นเป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ ดังนี้ ท่านหมายถึงความบริสุทธิ์ทั้ง ๑๖ ขั้นนี้*

สรุปใจความแห่งพระธรรมเทศนาตามที่ได้แสดงมา ย่อมได้สาระดังนี้ คือ –

๑. ได้แสดงถึงความดีของท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ย่อลงมาในคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ เสียสละ สามัคคี มีสัจจะ มีวินัย ใจเยือกเย็น เป็นบัณฑิต จิตสู้ตาย คลายทิฏฐิ ดำริชอบ กอร์ปกุศล ผลอนันต์

๒. แสดงถึงความดีของท่านเจ้าภาพ ย่อลงมาในความเป็นผู้กตัญญูกตเวที

๓. แสดงถึงความสามัคคีของหมู่ของคณะผู้เป็นเจ้าภาพร่วมกัน

๔. แสดงถึงความประสงค์ของการฟังธรรม ๕ ประการ มีฟังธรรมเอาบุญ ฟังธรรมเอาความรู้เป็นต้น

๕. แสดงถึงความหมายของคำว่า ตาย ตายแล้วไปไหน?

๖. แสดงถึงเรื่องทาง ๗ สาย มีทางไปนรก เปรต อสุรกาย เป็นต้น

๗, แสดงถึงวิธีเตรียมตัวก่อนตาย ทั้งย่อและพิสดาร

๘. แสดงถึงว่า ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ได้เตรียมตัวก่อนตายไว้เป็นอย่างดีแล้ว

๙. อธิบายธรรมประจำคาถาเทศน์ เช่น การเห็นพระไตรลักษณ์ ๔ ขั้น และ วิปัสสนาญาณ ๑๖

เท่าที่แสดงมานี้ ก็นับว่าสมควรแก่กาลเวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้

เทสนาปริโยสาเน ในอวสานกาลเป็นที่สิ้นสุดยุติลงแห่งการแสดงพระธรรมเทศนานี้ ขออนุโมทนาสาธุการต่อมหากุศลเจตนาอันดีงามของท่านเจ้าภาพไว้ ณ ที่นี้ ด้วยอำนาจแห่งคุณพระศรี

รัตนตรัยอดิสัยบุญเขต พร้อมทั้งอานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวที ความสมานสามัคคี กุศลราศี แห่งทานศีล ภาวนา และอนวัชชกิจธรรมามิสสักการบูชา ที่ท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญมา ขอจงมาเป็นธรรมิกาวิถีปกปักรักษาท่านเจ้าภาพ ให้ถึงแต่ความสุข ความเจริญ งอกงามไพบูลย์ ในพระบวรพุทธศาสนา เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธรรมสารสมบัติตลอดกาลเป็นนิตย์ มีดวงจิตสถิตย์มั่นอยู่ในสัจจธรรม นำตนให้พ้นทุกข์ ถึงสุขอันไพบูลย์ กล่าวคือมรรค ผล นิพพาน

อนึ่ง ขอกุศลผลบุญนี้ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยผลให้แก่ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร ผู้มรณภาพไปแล้วนั้น คือขอให้ท่านได้รับทราบ และได้อนุโมทนา แล้วได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป หากว่าท่านยังไม่ทราบ สพฺเพ เทวา นิเวทยุํ ขอให้เทวดาทั้งหลาย ต่างโดยภุมเทวดา รุกขเทวดา อากาสัฏฐเทวดา ตลอดท้าวสักกเทวราช ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมทั้งบริวาร ขอจงได้อนุโมทนาสาธุการ ในกุศลที่ท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญมานี้ แล้วนำเอาข่าวสาส์นนี้ไปกราบเรียนให้ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธารได้ทราบและได้อนุโมทนา ขอให้ท่านพระครูฯ จงได้รับความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ๆ ด้วยเทอญ.

แสดงพระธรรมเทศนามาก็นับว่าสมควรแก่กาลเวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

จูฬกรรมวิภังคสูตร

ขอชวนให้ท่านเพลินกินอุดมคติ คือ ความสุข, ความเจริญนั้น จะดีเท่าเทียมกันหรือไม่ ก็ไม่ต้องท้อใจ ขอให้คิดถึงคำว่า "กรรม" อย่างหนึ่งซึ่งย่อมมีไม่เท่ากัน ดังความในจูฬกรรมวิภังคสูตรว่า–

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในพระเชตุวันวิหาร สุภมาณพพราหมณ์เข้าไปเฝ้าทูลถามว่า อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยแห่งความที่มนุษย์ทั้งหลายมีปราณีตต่าง ๆ กัน คือ มนุษย์ทั้งหลายมีอายุสั้นบ้าง, ยืนบ้าง, มีโรคมากบ้าง, มีโรคน้อยบ้าง, มีผิวพรรณน่าชังบ้าง, มีผิวพรรณน่าชมบ้าง มีศักดาน้อยบ้าง, มีศักดาใหญ่บ้าง, มีสมบัติน้อยบ้าง, มีสมบัติมากบ้าง, มีตระกูลต่ำบ้าง, มีตระกูลสูงบ้าง, โง่เขลาบ้าง และเฉลียวฉลาดบ้าง, พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน, มีกรรมเป็นมรดก, มีกรรมเป็นกำเนิด, มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์, มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายเพื่อความเป็นผู้ต่ำช้าและปราณีตให้ต่างๆ กันดังนี้ และทรงแสดงต่อไปว่า:–

๑. ผู้ทำปาณาติบาตฆ่าสัตว์ ปราศจากเมตตาปรานีต่อสัตว์ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีอายุสั้น

๒. ผู้เว้นปาณาติบาตไม่ฆ่าสัตว์ มีความเมตตาปรานีต่อสัตว์ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีอายุยืน

๓. ผู้ทำร้ายสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีโรคมาก

๔. ผู้ไม่ทำร้ายสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีโรคน้อย

๕. ผู้มักโกรธฉุนเฉียว, เกรี้ยวกราด, มาดร้ายหมายโทษ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีผิวพรรณทราม

๖. ผู้ไม่โกรธฉุนเฉียว ไม่เกรี้ยวกราด ไม่มาดร้ายหมายโทษ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีผิวพรรณสวยงามน่าชม

๗. ผู้มีใจอิจฉาริษยา ไม่พอใจเมื่อเห็นเขาได้ดี, มีลาภสักการะก็ดี ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีศักดาน้อย

๘. ผู้ไม่มีใจอิจฉาริษยา พลอยดีใจเมื่อเห็นเขาได้ดี, มีลาภสักการะ ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีศักดิ์มาก

๙. ผู้ไม่ให้ทาน หวงข้าว, หวงน้ำ, หวงที่อยู่เป็นต้น ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีโภคทรัพย์น้อย

๑๐. ผู้ให้ทานแผ่เผื่อเจือจานด้วยข้าวน้ำและที่อยู่เป็นต้น ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีโภคทรัพย์มาก

๑๑. ผู้แข็งกระด้าง, ถือตัว ไม่เคารพนบนอบ ไม่ยกย่องบูชาบุคคลผู้สมควร ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีตระกูลต่ำ

๑๒. ผู้อ่อนน้อมไม่ถือตัว เคารพ, นบนอบ, บูชาบุคคลผู้สมควร ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีตระกูลสูง

๑๓. ผู้ไม่เข้าหาสนทนากับสมณพราหมณ์, บัณฑิต ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีปัญญาต่ำทราม

๑๔. ผู้เข้าหาสนทนากับสมณพราหมณ์, บัณฑิต ตายไปแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมมีปัญญาดี, สูง

ผลกรรมของชาติก่อน มนุษย์เช่นเราจึงมีความเป็นอยู่ในชาติปัจจุบัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตอบ สุภมาณพพราหมณ์ว่า กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายเพื่อความเป็นผู้ต่ำช้า และมีประณีตต่างกัน

ผลกรรมย่อมจำแนกกาลเวลาไว้เป็น ๓ ประเภท คือ :–

๑. ทิฏฐธัมเวทนียะ คือ ผลปัจจุบัน ได้รับทันตาเห็นในชาตินี้

๒. อุปัชชเวทนียะ คือ ผลในอนาคตอันใกล้ ได้รับในชาติที่ ๒

๓. อปราปริยเวทนิยะ คือ ผลในอนาคตอันไกล ได้รับในชาติที่ ๓ และต่อๆ ไป

วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๐๗

พระยารัตนภักดี

หมายเหตุ ผู้เขียนเข้าใจคำว่า "สัตว์" ตามความในข้อ ๑–๔ ย่อมหมายถึงมนุษย์ด้วย

หลวงปู่ครับ

โดย ประจวบ ลางคุลานนท์

ผู้เขียนจะไม่สดุดีเกียรติคุณใด ๆ ของท่านหลวงปู่ พระครูวิสุทธิคุณาธาร ที่ใจจริงอยากจะเขียน อยากจะสดุดีเป็นที่สุด แต่ก็เชื่อแน่ว่าท่านผู้ที่ใกล้ชิดคุ้นเคยเคารพนับถือได้เห็นกิจวัตรปฏิปทาการปฏิบัติศาสนกิจตลอดมาของหลวงปู่ในอดีต คงจะเขียนเพื่อรำลึกในโอกาสครั้งสุดท้ายของท่านในครั้งนี้แล้วเป็นแน่ ผู้เขียนจะขอเล่าความเป็นจริงบางอย่างที่เกี่ยวกับหลวงปู่เท่าที่ผู้เขียนได้รู้ ได้เห็นและได้ทราบ ในระยะ ๓ ปีที่ได้มีโอกาสไปเป็นเด็กวัดพระยายังสมัยโน้น และโอกาสต่อ ๆ มาที่หลวงปู่มาขอนแก่น หรือเมื่อผู้เขียนมีโอกาสเข้ากรุงเทพฯ ได้ไปเยี่ยมท่านที่วัด และได้เห็นการพัฒนาจนสวยงามในยุคของการพัฒนาวัด

เมื่อคืนวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ซึ่งตรงกับวันพฤหัสบดีและเป็นวันพระด้วย เลิกจากงานเข้าเวรช่างภาคค่ำของสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ ขอนแก่น ซึ่งเป็นงานประจำในหน้าที่แล้ว ๖ ทุ่มกว่า ๆ ถึงบ้าน อาบน้ำเสร็จ เริ่มสวดมนต์ภาวนาคาถา ๑๙ จบ ตามกำลังวันเกิด ซึ่งได้เตรียมธูปเทียนเครื่องบูชาไว้พร้อมแต่เช้าแล้ว เริ่มจากการสวดพระพุทธคุณ ฯลฯ และภาวนาคาถา ๑๙ จบ ซึ่งหลวงพี่ พระครูปลัดทองพูล ติสฺสเทโว วัดศรีนวล ขอนแก่น ได้กรุณาเขียนให้สวดภาวนาทุกวันพฤหัสบดี ซึ่งพอเริ่มแรกก็ตรงกับวันพระพอดี นับเป็นนิมิตดีมากทีเดียว ผู้เขียนนั่งภาวนาจนธูปที่จุดบูชาหมด ตี ๑ กว่า ๆ จึงเข้านอน ประกอบกับปีนี้ฟ้าฝนไม่อำนวย อากาศแห้งแล้งร้อนอบอ้าวด้วย จวน ๆ สว่างฝันไปว่า ผู้เขียนได้ไปกราบหลวงปู่ที่วัดพระยายัง แต่ในฝันแปลกมากตรงที่ว่า ในกุฏิท่านนั้นว่างเปล่าไม่มีอะไรเลยแม้แต่ตู้ โต๊ะบูชา และรูปภาพต่าง ๆ ซึ่งเคยมีเป็นประจำ เห็นหลวงปู่นั่งอยู่ เมื่อผู้เขียนกราบแล้วท่านพูดว่า *"เออไอ้ตุ๋ย เอ็งมาก็ดีแล้ว ข้าจะให้พระสมเด็จเอ็ง"* ว่าแล้วหลวงปู่ก็ลุกเดินเข้าไปในกุฏิสักครู่ก็ออกมา พร้อมกับนำพระสมเด็จพุฒาจารย์โตยื่นให้ผู้เขียน ๑ องค์ พร้อมกับพูดว่า *"เอ็งเก็บรักษาไว้ให้ดี ๆ เด้อตุ๋ย พระสมเด็จแท้ ๆ นะ"* ผู้เขียนตื่นขึ้นดีใจมากที่ฝันว่าได้พระและฝันเห็นหลวงปู่ไม่ได้คิดว่าจะได้ทราบเหตุดังต่อไปนี้เลย

รุ่งเช้าไปทำงานปกติตลอดวัน ตั้งใจจะไปวัดหนองแวง ถามอายุของหลวงปู่กับหลวงพี่พระมหาคูณ แต่ก็จนแล้วจนรอดทั้งวันไม่มีโอกาสได้ไป ตอนค่ำเข้าเวรจึงโทรศัพท์ไปถามหลวงพี่ว่า

หลวงปู่อายุเท่าไร ? จึงได้ทราบจากหลวงพี่ว่า *หลวงปู่มรณะแล้วยังไม่รู้รึ ?* ฯลฯ หลวงพี่เตรียมจะเข้ากรุงเทพฯ รถด่วนคืนนี้ ไปร่วมงานสวด ๗ วันแรกพรุ่งนี้ที่กรุงเทพฯ ผู้เขียนตะลึงไปชั่วครู่ นึกไม่ถึงว่าเหตุการณ์เช่นนี้จะรวดเร็วกับหลวงปู่ พร้อม ๆ กับที่ได้ฝันเห็นท่านถึงเพียงนี้ นึกไปนึกมาน้ำตา-ที่เอ่อเบ้าตาก็ปล่อยให้มันหลั่งออกมาให้หมด โปร่งใจแล้วจึงไปหาหลวงพี่พระมหาคูณ ฝากจดหมายพร้อมทั้งปัจจัยตามกำลังทรัพย์ที่มีขณะนั้นไปถวายท่านอาจารย์สาธร เพื่อร่วมบำเพ็ญกุศล ๗ วันถวายหลวงปู่ด้วย เรื่องแปลกก็คือ ท่านมรณะตั้งแต่วันที่ ๑๑ พ.ค. ๑๒ จนกระทั่งฝันเกี่ยวกับท่านคืนวันที่ ๑๕ และทราบข่าวมรณะเอาวันที่ ๑๖ จวน ๆ จะครบรอบ ๗ วันเข้าแล้ว ถ้าจะพูดไปอีกอย่าง งานที่ผู้เขียนทำอยู่ขณะนี้เพื่อความสุขภายในครอบครัวของประชาชน เพื่อประชาชนทุกเพศทุกวัยจริงๆ แทบจะไม่มีเวลาเป็นตัวของตัวเองเลยก็ได้ แต่ก็ดีใจที่ได้ทำงานที่ตัวเองรักและชอบมากที่สุดครับ ในโอกาสนี้ผู้เขียนขอเขียนคำไว้อาลัยเพื่อเป็นการระลึกถึงหลวงปู่ ทั้ง ๆ ที่ใจอยากจะเขียน อยากจะสดุดี แต่ก็เกรงจะเป็นเรื่องซ้ำกับของท่านอื่น จึงจะขอเล่าเรื่องความเป็นจริงบางอย่างที่เกี่ยวกับหลวงปู่ เท่าที่ได้ทราบในขณะที่เป็นเด็กวัดพระยายังสมัยโน้น วัดพระยายังเป็นวัดเล็กๆก็จริง แต่ พระ เณร และเด็กวัดไม่เคยต้องได้หุงข้าวกินเองเลยครับ นอกจากอุ่นหรือทำ *"แกงโฮ๊ะหรือแกงรวม"* กินกันเท่านั้น เพราะสาธุชนในย่านนั้นต่างก็ช่วยกันใส่บาตร ทำบุญทำนุบำรุงเสนาสนะสงฆ์ตลอดจนพระภิกษุสามเณรและเด็กวัดมิได้เคยเดือดร้อนเลย

หลวงปู่พระครูวิสุทธิคุณาธาร ครั้งแรกที่สุดผู้เขียนได้รู้จักท่านคือ หลวงพี่พระมหาประสพ อเวรี ซึ่งผู้เขียนไปอาศัยเป็นศิษย์ (เด็กวัด) อาศัยกินข้าวก้นบาตร์ของท่าน ได้นำผู้เขียนไปกราบ *"มอบตัว"* เข้าเป็นเด็กวัดกับท่านตามระเบียบของผู้ที่จะไปขออยู่อาศัยเป็นเด็กวัดต้องถือปฏิบัติ พระภิกษุผู้เป็น "ผู้ปกครอง" จะต้องนำเด็กที่มาอาศัยอยู่ด้วยนั้นพาไป "มอบตัว" กับสมภารเจ้าวัด (ขณะนี้ไม่ทราบว่าระเบียบอันนี้ยังถือปฏิบัติกันอยู่หรือเปล่า ?) ในการมอบตัวเข้าเป็นเด็กวัดนี้มีดอก-ไม้ ธูปเทียน และน้ำดื่มคือ เป๊บซี่กับโซดาใส่ถาดไปถวายท่านด้วย ท่านถามซักไซ้ถึงพ่อแม่บ้านเดิมฯลฯ แล้วก็ให้โอวาท สั่งสอนต่าง ๆ แล้วก็อำลากลับไปกุฏิพร้อมกับหลวงพี่เป็นอันเสร็จพิธีมอบตัวเป็นเด็กวัด

ในระยะที่ผู้เขียนไปเป็นเด็กวัดนั้น หลวงปู่กำลังเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ในการก่อสร้างอุโบสถวัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่นค้างอยู่ ท่านต้องจัดงานรวบรวมจัตุปัจจัยเพื่อสมทบทุนจัดเป็นกฐินสามัคคีกรุงเทพฯ–ขอนแก่นทุกปี จนกระทั่งสร้างโบสถ์จนเสร็จ ในปี ๒๕๐๐ หรือยี่สิบห้าพุทธศต-วรรษ ทางวัดพระยายัง ได้จัดเป็นพิธีใหญ่นอกเหนือจากงานกฐิน คือ จัดงานพิธีหล่อพระประธาน พระสาวก รูปเหมือนหลวงปู่พระครูปลัดบุษบาอดีตเจ้าอาวาสวัดหนองแวง และรูปเหมือนอดีตเจ้าคณะ

จังหวัดขอนแก่นองค์แรกซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน พร้อมทั้งพระกริ่งปทุมฯ ฯลฯ ในโอกาสนี้ด้วย ขณะนี้พระประธานอันสวยงาม พร้อมทั้งพระสาวกและรูปเหมือนอดีตเจ้าอาวาส ก็ได้ประดิษฐานในอุโบสถวัดหนองแวงเมืองเก่าขอนแก่น เป็นที่สักการะบูชาและเป็นมิ่งขวัญของชาวขอนแก่นอีกแห่งหนึ่งตราบชั่วกาลนาน ผู้เขียนเว้นที่จะกล่าวถึงวันฤกษ์เททองในวันนั้นเสียไม่ได้ จึงขอแทรกไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย วันนั้นจะตรงกับวันที่เท่าไรก็ไม่มีเวลาค้นจากสมุดบันทึกทัน แต่ก็เป็นวันฤกษ์ดีที่สุดวันหนึ่งในโอกาสยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ หลวงปู่ว่าเป็นฤกษ์ที่อดีตสมเด็จพระสังฆราชอริยวงศาคตญาณ วัดสระเกษฯ เป็นผู้คำนวณฤกษ์ให้ อากาศในเช้าวันนั้นสดชื่นเป็นพิเศษ พอได้เวลาฤกษ์กลับแปรเปลี่ยนไป มีลมพัดมาเอื่อย ๆ ต้นไม้ในบริเวณวัดลู่ลม สักครู่ฝนตกพรำ ๆ ลงมาในขณะที่พระภิกษุในพิธีกำลังสวดชยันโต. ซึ่งเป็นที่อัศจรรย์ในเวลานั้นมาก ในการที่หลวงปู่รับเป็นประธานก่อสร้างอุโบสถ, พระประธาน ฯลฯ และเมื่อเร็ว ๆ นี้หลังจากที่ฉลองอุโบสถแล้ว ท่านได้ชักชวนบุตรหลานผู้สืบสกุลอดีตเจ้าเมืองเก่าของขอนแก่น ขุดค้นเอาอัฐิธาตุของอดีตเจ้าเมืองไปบรรจุไว้ ณ ด้านหนึ่งของอุโบสถดังเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วนั้น ตามความคิดของผู้เขียนโดยส่วนตัวและในฐานะผู้น้อย เห็นว่า หลวงปู่เป็นผู้ยึดมั่นในความกตัญญูกตเวทีต่อบ้านเกิดเมืองนอน บุพการี, ครูบาอาจารย์ ยิ่งผู้หนึ่ง ยากที่จะหาผู้คิดและทำเช่นท่านได้

หลวงปู่ทำตามกำลังความคิด ตามกำลังทรัพย์ ค่อยทำค่อยไป ซึ่งก็ต้องอาศัยศรัทธาของญาติพี่น้องพุทธศาสนิกชนทุกท่าน ทุกฝ่าย ทุกชั้น ท่านผู้อ่านอยู่ขณะนี้ก็คงเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมด้วยบ้างเล็กละน้อยตามกำลังทรัพย์ จนกระทั่งทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จ ทุกคนภูมิใจที่ได้ร่วมกันสร้างบุญกุศลส่วนนี้ไว้ในบวรพุทธศาสนาบ้านเมืองของเรา หลวงปู่เป็นพระผู้น้อย เป็นเจ้าอาวาสวัดน้อย ๆ ที่ไม่ได้สมณศักดิ์ แต่คุณวุฒิ วัยวุฒิ ปฏิปทาข้อวัตรปฏิบัติ สูงส่ง ไม่ร่ำรวยทรัพย์สินเงินทอง ต้องอาศัยพุทธบริษัทดังกล่าวและสามารถจนสำเร็จด้วยดี ผู้เขียนซึ่งเป็นเด็กรุ่นเหลนโหลนเมืองขอนแก่นก็อดที่จะภูมิใจกับท่านไม่ได้ "การทำดี ความดีของคนทำดีบางคน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางคนก็สรรเสริญ บางคนก็อิจฉาก็มี เหตุการณ์ทำนองนี้มีทุกวงการ" ... "แม้แต่พระพุทธรูปในโบสถ์ยังมีคนตำหนิติเตียนได้ทั้งๆ ที่ท่านพูดไม่เป็น นี่แหละเรื่องของคน คนเราอยู่กันถึงร้อยปีนั้นยากมากฉันใดก็ฉันนั้น ควรหันมาช่วยกันสร้างไว้เถิด อะไรที่เป็นความดีช่วยกันคิดช่วยกันทำไว้" หลวงปู่เคยพูดเสมอ "*ขอนแก่นของเรานี้มิใช่ว่าจะไม่มีของดีอะไรอวดเขาชาวบ้านอื่นก็หาไม่ จังหวัดอื่นเขามีของไว้อวดแขกบ้านแขกเมือง แม้แต่ลูกหลานเราเองก็เคยถามว่า ขอนแก่นเราไม่มีอะไรเลยหรือ ? มีน่ะมีแต่ยังไม่มีผู้ที่*

พอจะเป็นหลักพอจะทำได้ ขอให้ลูกหลานช่วยกันคิดช่วยกันหาทางสร้างทำกันต่อไปข้างหน้าเถอะ" ท่านเคยพูดฝากผู้หลักผู้ใหญ่ในขอนแก่นบางท่านไว้ ผู้เขียนพลอยได้ยินด้วย

ครั้งหลังสุดที่ผู้เขียนมีโอกาสได้พบหลวงปู่ คือ เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๑๒ ผู้เขียนไปร่วมงานพระราชทานเข็มกาชาดผู้บริจาคโลหิตที่สภากาชาดไทย ก่อนจะไปงานได้ปลีกเวลาไปกราบหลวงปู่ที่กุฏิ ท่านกำลังฉันเพล หลวงปู่ชักชวนจะให้ผู้เขียนกินข้าวกลางวันเสียก่อน แต่ก็ต้องรีบไปงาน จึงกราบลาท่าน นึกเสียดายเวลาไม่อำนวยเลย ถ้าได้กินข้าวก้นบาตรก่อนในวันนั้นคงจะเป็นข้าวก้นบาตรของหลวงปู่ครั้งสุดท้ายที่ได้ครบบริบูรณ์ทั้งได้กราบสนทนาและกินพร้อมเป็นแน่ แต่เหตุการณ์ที่หลวงปู่หน่วงเหนี่ยวเอาไว้ให้กินข้าวของท่านก่อนจึงไปนั้น จะติดตราตรึงใจให้ผู้เขียนรำลึกถึงท่านไปอีกนานเท่านาน

ผู้เขียนขอกราบรำลึกถึงหลวงปู่ ก่อนที่ร่างกายของท่านจะมอดไหม้เป็นเถ้าถ่านในที่สุดนี้ว่า หากดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์สมกับนามของหลวงปู่ คือ "วิสุทธิคุณาธาร" จะสถิตอยู่ ณ สถานวิมานใดโปรดจงเป็นสุข ๆ และมองดูลูกหลานให้มีพลังใจช่วยกันคิดช่วยกันสร้างบ้านเมืองของเราให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิดครับ ผู้เขียนเชื่อแน่ว่าหลวงปู่พระครูวิสุทธิคุณาธาร จะต้องอยู่กับลูกหลานสืบไปอีกนานเท่านาน.

วันใดหากคิดถึงหลวงปู่มาก หรืออยากจะแสดงมุทิตาจิต อยากจะทำให้จิตใจสงบ ถึงแม้ว่าในขณะที่กำลังเขียนอยู่นี้ หลวงปู่พระครูวิสุทธิคุณาธาร ยังไม่มีรูปเหมือนไว้ให้ศิษยานุศิษย์กราบไหว้บูชา แต่อนุสาวรีย์อันยั่งยืนที่สุดสำหรับหลวงปู่เท่าที่ผู้เขียนใช้เป็นสิ่งเตือนใจยามคิดถึงหลวงปู่คือ "หลวงพ่อพระวิสุทธิคุณ" ซึ่งประดิษฐานเป็นพระประธานในอุโบสถวัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่นนั่นแหละครับ เหมาะที่สุดที่บรรดาศิษยานุศิษย์และผู้ที่เคารพนับถือหลวงปู่ทั้งหลาย ควรจะช่วยกันทำนุบำรุงกราบไหว้บูชา รักษาไว้เป็นมรดกของลูกหลานชาวเมืองขอนแก่นชั่วกาลนาน.

รายนามเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพ

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร

๑. วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๑๒ คณะวัดพระยายัง
๒. ,, ๑๓ ,, ,, หลวงพ่อ อาสภเถระ
๓. ,, ๑๔ ,, ,, พระยารัตนภักดี และ คุณหญิง
๔. ,, ๑๕ ,, ,, คุณนายถวิล หรัพยสาร
๕. ,, ๑๖ ,, ,, คุณประมูล วิทยานนท์
๖. ,, ๑๗ ,, ,, ร้านสุวภัคพานิช
๗. ,, ๑๘ ,, ,, คณะศิษย์เก่าวัดพระยายัง
๘. ,, ๑๙ ,, ,, คุณครูสิน พลอยสุพิทย์ และนางสุภาพ ถนอมทรัพย์
๙. ,, ๒๐ ,, ,, คณะครู ร.ร. เทศบาลวัดพระยายัง
๑๐. ,, ๒๑ ,, ,, คุณสุรพงษ์–สุพร สุภาพรหม
๑๑. ,, ๒๒ ,, ,, คุณมนูญ ผาสุขมูล–คุณสุพร จันสุตะ–คุณเบ้า ชัยปรีชาโชติ
๑๒. ,, ๒๓ ,, ,, คณะตรอก ร.ร. เพชรบุรีวิทยาลงกรณ
๑๓. ,, ๒๔ ,, ,, คณะชาวสี่แยกมหานาค
๑๔. ,, ๒๕ ,, ,, จ.ส.ต. ชาญชัย บุนนาค–คุณบุญยิ่ง ถาพรภาสี–คุณเช็ง แซ่เตีย
๑๕. ,, ๒๖ ,, ,, คุณวิชัย ปุณณทิน
๑๖. ,, ๒๗ ,, ,, คุณประจวบ–จันทร์ทิพย์ เจริญนานและคุณเล็ก–มะลิ มุตโตอัต
๑๗. ,, ๒๘ ,, ,, คุณกุศล ทองแสง

๑๘. วันที่ ๒๙ พฤศภาคม ๒๕๑๒ คุณสันติ–สุรภี ถาพรภาสี

๑๙. ,, ๓๐ ,, ,, คุณประวิทย์–บัวทอง ภูขามคม

๒๐. ,, ๓๑ ,, ,, นางจำนงค์ จิตระวัง และชาวตลาดผดุงกรุงเกษม

๒๑. ,, ๖ มิถุนายน ๒๕๑๒ คุณทองใบ สุจำนงค์ และ ภรรยา

๒๒. ,, ๗ ,, ,, คณะทายกทายิกาชาววัดพระยายัง

๒๓. ,, ๘ ,, ,, คุณสงวน บุญเสมอ

๒๔. ,, ๑๔ ,, ,, ร้านสุชาติพานิช

๒๕. ,, ๒๑ ,, ,, จ.ส.ต. ผล ภู่ประไพ

๒๖. ,, ๒๘ ,, ,, คณะชาวตรอก "หอพักจรัสวัฒน์"

๒๗. ,, ๒๙ ,, ,, คุณนิวัฒน์ พิทักโรจนวิทย์

๒๘. ,, ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๒ คุณพรหม ไชยมาดี

๒๙. ,, ๑๒ ,, ,, คุณสมศักดิ์ ภราดรพานิชกุล

๓๐. ,, ๑๙ ,, ,, คณะวัดพระยายัง

๓๑. ,, ๒๖ ,, ,, ,,

๓๒. ,, ๒ สิงหาคม ๒๕๑๒ คณะศิษย์เก่าวัดพระยายัง

รายนามผู้บริจาคในงานศพ

ท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดพระยายัง

ตั้งแต่วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๒ ถึงวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๓

๑.	คณะทายกทายิกาชาววัดพระยายังและใกล้เคียง	๑,๖๙๓.๗๕ บาท
๒.	ท่านพระครูธรรมธรนา วัดเทวีวรญาติ	๖๐๐.- ,,
๓.	จ.ส.ต. ชาญชัย บุนนาค-บุญยิ่ง ถาพรพาสี-เช็ง แซ่เตีย	๓๐๕.- ,,
๔.	นายวิชัย ปุณณทิน	๒๕๐.- ,,
๕.	คุณสุพร จันสุตะ พร้อมคณะ	๓๓๐- ,,
๖.	ท่านพระครูบุญวัฒนากร วัดสิตาราม	๒๐๐.- ,,
๗.	นางกุศล แสงทอง	๑๐๐.- ,,
๘.	ท่านพระครูวิจารณ์ธุรกิจ วัดราชบพิธ	๑๐๐.- ,,
๙.	คุณประวิทย์-นางบัวทอง ภูขามคม	๑๐๐.- ,,
๑๐.	คณะร้านสุชาติพานิช	๒๐๐.- ,,
๑๑.	ท่านเจ้าคุณพระนิโรธรักขิต วัดกาญจนสิงหาสน์	๑๐๐.- ,,
๑๒.	นางสมถวิล มณฑิรกนก	๒๐๐.- ,,
๑๓.	นายอรุณ-นางเสงี่ยม อบเชย	๑๐๐.- ,,
๑๔.	พระมหาบุญมี วัดพลับพลาชัย	๑๕๐.- ,,
๑๕.	หลวงพ่อโฮม วัดสิตาราม	๑๐๐.- ,,
๑๖.	นายศิลป์-น.ส. บุญนาค นุตสถิตย์	๑๑๐.- ,,
๑๗.	ร้านสุภัคพานิช	๒๐๐.- ,,
๑๘.	คณะครูโรงเรียนวัดพระยายัง	๒๐๐.- ,,
๑๙.	คุณครูสิน พลอยสุดพิทย์	๑๖๐.- ,,
๒๐.	ครูทอง คำน้อย	๑๐๐.- ,,

๒๑. ผู้บริจาครวม ๒๘๗. บาท

๒๒. แม่กลั้ง ผางจันดา-แม่สุมาลี นาถะรัตน์ ๒๐๐.- ,,

๒๓. ท่านเจ้าคุณ เจ้าคณะอำเภอ วัดราชผาติการาม ๒๐๐.- ,,

๒๔. นายไสว โสภารัตน์ ๑๐๐.- ,,

๒๖. พระมหาคูณ วัดหนองแวง ขอนแก่น-นายฮวด ศรีอิสาน ๒๒๐.- ,,

๒๗. คณะชาวตรอกหอพักจรัสวัฒน์ ๑๐๐.- ,,

๒๘. คณะครูโรงเรียนพระยายัง ๑๐๐.- ,,

๒๙. พ.ต. บุญทวี มินทร์สุวรรณ์ ๑๐๐.- ,,

๓๐. ท่านเจ้าคุณ พระเทพสิทธินายก วัดระฆัง ๑๐๐.- ,,

๓๑. นายบุญเรือน สีหานาม ๑๐๐.- ,,

๓๒. คุณนายละมุล อุทยานานนท์ ๑๕๐.- ,,

๓๓. พระมหาบุญชัย วัดเครือวัลย์ และโยม ๑๒๓.- ,,

๓๔. พระครูบุญวัฒนากร วัดสิตารามและโยม ๒๐๕.- ,,

๓๕. ทายก ทายิกา วัดหนองแวง ขอนแก่น ๑๘๐.- ,,

๓๖. คุณนายถวิล ทรัพย์สาร ๑๐๐.- ,,

๓๗. นายห้างทองใบ สุจำนงค์ ๖๐๐.- ,,

๓๘. จ.ส.ต. ชาญชัย บุญนาค ๒๐๐.- ,,

๓๙. นางองุ่น บุญนาค ๑๐๐.- ,,

๔๐. นางสำลี นาถะรัตน์ ๑๐๐.- ,,

๔๑. คุณพรหม ไชยมาดี ๕๐๐.- ,,

๔๒. คุณสุภาษ ชิเนสบุตร ๑๐๐.- ,,

๔๓. คณะวัดบรมนิวาส ๕๕๒.๕๐.- ,,

๔๔. พระยารัตนภักดีและคุณหญิง ๑๘,๖๐๐.- ,,

๔๕. พระมหาคูณ วัดหนองแวง เมืองเก่า ขอนแก่น ๒,๖๐๕.- ,,

๔๖. คุณนพ ดุลย์กุล ๑,๕๐๐.- ,,

๔๗. คุณมานิตย์ แซ่ตั้ง ๑,๒๐๐.- ,,

๔๘. คุณวนิช พรรณวนิช ๑,๑๐๐.- ,,

๔๙. คุณอรรถ ภัทรมงคล	๑,๑๐๐ บาท
๕๐. คุณสโภชน์ ยุพกรณ์	๑,๑๐๐.– ,,
๕๑. คุณประวิทย์และคุณบัวทอง ภูขามคม	๑,๐๐๐.– ,,
๕๒. คุณธง จำปีรัตน์	๙๐๐.– ,,
๕๓. คุณนายถวิล ทรัพย์สาร	๕,๐๐๐.– ,,
๕๔. คุณเอกสิทธิ์และคุณสุภาพร	๕๐๐.– ,,
๕๕. คุณกมล ภูมะลิพรรณ์	๕๐๐.– ,,
๕๖. คุณวันชัย เลิศวรนิช	๕๐๐.– ,,
๕๗. คุณพ่อศรี ไกรคำ	๕๐๐.– ,,
๕๘. คุณเส็ง แซ่ลิ้ม	๕๐๐.– ,,
๕๙. ร้านเรืองแสงการค้า	๕๐๐.– ,,
๖๐. นายเครื่อง	๓๐๐.– ,,
๖๑. นายอ๋า แซ่เหลียง	๓๐๐.– ,,
๖๒. คุณฮั้งคิม แซ่เฮ้ง	๓๐๐.– ,,
๖๓. คุณบุญมี จิตตเฉย	๓๐๐.– ,,
๖๔. คุณพิชิต ตรัยราช	๓๐๐.– ,,
๖๕. คุณสกุล ปคคะนันท์	๓๐๐.– ,,
๖๖. คุณสุวรรณา แซ่จ๋า	๓๐๐.– ,,
๖๗. น.ส. สลวย พรหมตระกูล	๓๐๐.– ,,
๖๘. คุณธวัชชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา	๔๐๐.– ,,
๖๙. คุณเสรีและคุณองุ่น บุญสีหา	๓๐๐.– ,,
๗๐. คุณสุพร จันสุตะ	๓๐๐.– ,,
๗๑. คุณวีระรัตน์	๒๐๐.– ,,
๗๒. คุณเพ็ญแข	๒๐๐.– ,,
๗๓. หลวงพ่อหลอด	๒๐๐.– ,,
๗๔. หลวงพ่อโฮม วัดสิตาราม	๒๘๗.– ,,
๗๕. จ.ส.ต. ผล ภูประไพ	๑๑๙.– ,,

๗๖.	คุณนายบุญมี ถนอมสัจจ์	๑๗๓ บาท
๗๗.	คุณสมทรง เจิมเจิดผล	๑๕๐.– ,,
๗๘.	ร้านล้มเจริญเภสัช	๑๔๐.– ,,
๗๙.	ส.ท. ทอง คำน้อย	๑๖๗.๕๐.– ,,
๘๐.	คุณนิวัฒน์ พิทักษ์โรจวิทย์	๑๘๖.– ,,
๘๑.	คุณแสวง ภู่ประเสริฐ	๑๕๐.– ,,
๘๒.	คุณยงยุทธ ไตรพัฒน์	๑๓๒.– ,,
๘๓.	คุณเอี่ยมฮุ้ง แซ่ก๋	๑๐๐.– ,,
๘๔.	คุณแผนและภริยา	๑๐๐.– ,,
๘๕.	คุณผ้น จันทร์ฉายแสง	๑๐๐.– ,,
๘๖.	พระมหาประสพ อเวรี	๑๐๐.– ,,
๘๗.	พระณรงค์ ขันติโก	๑๐๐.– ,,
๘๘.	คุณสุภาษ ชิเนสบุตร	๑๐๐.– ,,
๘๙.	นายโถ ศรีรอดปาน	๑๐๐.– ,,
๙๐.	พ.ต.ต. หลวงศรสามารถ	๑๐๐.– ,,
๙๑.	นางเสงี่ยม ศศิบุตร	๑๐๐.– ,,
๙๒.	พ.อ. เทียบ–คุณนายสำเนียง	๑๐๐.– ,,
๙๓.	นายฮั้ว แซ่โง้ว	๑๐๐.– ,,
๙๔.	นางลูกอินทร์	๑๐๐.– ,,
๙๕.	คุณสันติ จึงสถาปัตย์	๑๐๐.– ,,
๙๖.	คุณสมร จันทร์สมัคร	๑๐๐.– ,,
๙๗.	พ.ต. บุญทวี สินสุวรรณ	๑๐๐.– ,,
๙๘.	น.ส. ประไพพรรณ สายมณี	๑๐๐.– ,,
๙๙.	คุณอมรรัตน์ บุตรพิเศษ	๑๐๐.– ,,
๑๐๐.	คุณเจริญ บุตรสุวรรณ	๑๐๐.– ,,
๑๐๑.	คุณดำรง สุทัศน์ ณ อยุธยา	๑๐๐.– ,,
๑๐๒.	คุณนายวิไล เกษคุปต์	๑๐๐.– ,,

๑๐๓.	คุณสมทรง คำขาว	๑๐๐ บาท
๑๐๔.	คุณสุดใจ เฮงเจริญพงษ์	๑๐๐.- ,,
๑๐๕.	นายผัน จันทร์ฉายแสง (นำส่ง)	๒๓๓.- ,,
๑๐๖.	เจ้าคุณ พระวินัยสุนทรเมธี ขอนแก่น วัดศรีจันทร์	๑๐๐.- ,,
๑๐๗.	เจ้าคุณ พระวินัยรักขิต	๑๐๐.- ,,
๑๐๘.	ท่านพระครูปัญญาวราการ	๑๐๐.- ,,
๑๐๙.	พระอาจารย์ปุ้ย จาริโน	๑๐๐.- ,,
๑๑๐.	นางจำปา เกศิริการณ์	๑๐๐.- ,,
๑๑๑.	คุณจำรัส นกเล็ก	๙๐๐.- ,,
๑๑๒.	คุณปรีชา จิรำไพกูล	๑๐๐.- ,,
๑๑๓.	พระยาศัลยวิธานนิเทศ	๒๐๐.- ,,
๑๑๔.	ครอบครัวคุณประดิษฐ์ สิริสิงห์	๓๒๐.- ,,
๑๑๕.	นายคำ ญาติปราโมช	๑๐๐.- ,,
๑๑๖.	นายไสว โสภารัตน์	๑๐๐.- ,,
๑๑๗.	คุณสุบิน ฝ่ายอุประ	๑๐๐.- ,,
๑๑๘.	นายดวง	๒๐๐.- ,,
๑๑๙.	คุณทองใบ สุจำนงค์และภริยา	๒๐๐.- ,,
๑๒๐.	หลวงพ่ออาจ อาสโภ	๒๐๐.- ,,
๑๒๑.	คุณวิรุฬ อังคสุวรรณ	๑๐๐.- ,,
๑๒๒.	คุณบุญถม ศตวรรตวุฒิ	๑๐๐.- ,,
๑๒๓.	พระครูสังฆรักษ์วิกรม นครนายก	๑๐๐.- ,,
๑๒๔.	พระวิฑูรย์ ฌาณพโล	๑๐๐.- ,,
๑๒๕.	คุณแจ๋ว, บุญเกื้อ. ปราณี	๑๑๕.- ,,
๑๒๖.	คุณประมูล วิทยานนท์	๑๐๐.- ,,
๑๒๗.	อาจารย์พงษ์ศรี วิทยานนท์	๑๐๐.- ,,
๑๒๘.	คุณเล็กและคุณสงกรานต์	๑๐๐.- ,,
๑๒๙.	คุณบ๋ำระเบียบ	๑๐๐.- ,,

๑๓๐.	คุณมานพ โสมนัสคำ	๕๐ บาท
๑๓๑.	พระสมัย อุตฺตโร	๒๐.– ,,
๑๓๒.	นายสวัสดิ์ พุ่มไพรินทร์	๓๒.– ,,

หมายเหตุ

ปัจจัยตามรายการและจำนวนข้างบนนี้ กรรมการจัดงานศพได้ใช้จ่ายไปหมดแล้ว ในการบำเพ็ญกุศลศพของท่านพระครูวิสุทธิคุณาธาร เช่น เครื่องตั้งสวดพระอภิธรรม-ทำบุญ ๕๐ วัน ทำบุญ ๑๐๐ วัน ทำบุญ ครบรอบปี ทำบุญอุทิศถวายและหล่อรูปเหมือนเป็นต้น.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สนิทพันธ์การพิมพ์ ๖๐ กล้วยน้ำไท (ซอย ๔๒) แยกบาร์โบส ๒ ถนนสุขุมวิท โทร. ๕๑๑๘๗๐
นางเสริมศรี เอกชัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๔